

ΕΤΟΣ Α΄ ΤΕΥΧ. ΙΒ΄. ΕΝ ΜΥΤΙΑΗΝΗ. 30 ΜΑΡΤΙΟΥ 1880.

Ἄλλ' ἔστι χαλεπὸν λέγειν περὶ ὅτουσιν
μαθήματος, ὡς οὐ γρή μανθάνειν· πάντα
γὰρ ἐπίσασθαι ἀγαθὸν δοκεῖ εἶναι. Πλά-
των Λάγ. 182. Ε.

ΕΛΛ. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΡ' ΕΛΛΗΣΙΝ,
ΓΙΩΣ ΔΕ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΡ' ΑΘΗΝΑΙΟΙΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ.

Ὅτε μὲ τῶν ἡμερῶν Γοργίας ὁ Λεοντίνος ἠρώτησε τὸν φιλόσοφον Σωκράτην τίνα ὑπόληψιν ἔχει περὶ τοῦ μεγάλου βσιλεύως καὶ ἂν νομίῃ αὐτὸν εὐδαίμονα, δὲν εἰξεύρω, ἀπεκρίθη, πῶς οὗτος ἔχει ἀρετῆς καὶ παιδείας· διότι ἐκ τούτων καὶ ὄχι ἐκ τῶν τυχηρῶν ἀγαθῶν ἐξαρτᾶται ἡ ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία (1). Ὁραίη καὶ προσφυής ἀπάντησις! ἤθελεν ἐπιφωνήσει τις, τὴν ὁποίαν πᾶς τις φιλοσοφικῶς τὰ πράγ-

ματα κρίνων πρέπει ν' απευθύνη πρὸς τὸν ἐρωτῶντα, ὡς αὐ-
 κισ πρόκειται λόγος ὄχι μόνον περὶ τῆς εὐδαιμονίας ἐνός
 μόνου ἀτόμου, ἀλλὰ καὶ ὀλοκλήρου ἔθνους, ἂν ἀληθεύῃ,
 ὅτι ἡ παιδεία τῶν κατὰ μέρος ἀνθρώπων ἀναλογεῖ καθ' ὅλα
 πρὸς τὸν πολιτισμὸν ἔθνων (2). Καὶ τῶ ὄντι τότε μόνον
 δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν ἔθνος τι εὐτυχές καὶ εὐδοϊμον,
 ὅταν τοῦτο ἦνε προικισμένον μὲ τὰς κοσμύσας τὸν ἀν-
 θρώπινον βίον ἀρετάς, ὅταν ἦνε ἀνεπτυγμένον κατὰ τὰς ἰ-
 διωτικὰς καὶ πολιτικὰς αὐτοῦ σχέσεις, ὅταν προσδύῃ εἰς
 τὴν Γεωργίαν, τὴν Βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ὅταν ἐ-
 πιδίδῃ εἰς τὰς ὠραίας τέχνας, τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰ Γράμ-
 ματα, καὶ προσδύῃ θρησκείαν, ἣτις θεωρεῖ τοὺς μὲν ἀνθρώ-
 πους ὅλους ὡς ἀδελφούς, τὸν δὲ Θεὸν ὡς κοινὸν αὐτῶν
 πατέρα.

Τοιαῦτα ἔθνη ὑπάρχουσι καὶ τὴν σήμερον ὀλίγα ἐπὶ τῆς
 γῆς, ἀλλὰ τὸ πάλαι ὑπῆρξεν ἓν μόνον τοιούτον ἔθνος ἐνά-
 ρετον καὶ πεπαιδευμένον, τὸ ἔθνος τὸ Ἑλληνικόν, τὸ ὁποῖον
 ὄχι μόνον ἐφθασεν εἰς μέγαν εὐδαιμονίας βαθμὸν, ἀλλὰ διὰ
 τῆς πληθῆος τῶν παραδειγμάτων τῆς ἀρετῆς, τὰ ὁποῖα
 μᾶς ἄφησε, καὶ τοῦ πλήρους καὶ τελείου συστήματος τῆς
 παιδείας του, ἐδίδαξε καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη τὸν τρόπον, καθ'
 ἓν δύνανται νὰ εὐδαιμονήσωσιν. Ὁ ἰσχυρισμὸς αὗτος δὲν
 εἶνε κομπορρημοσύνη, δὲν εἶνε ἐθνικὴ περιφιλανθία· εἶνε
 ἀλήθεια πραγματικὴ, τὴν ὁποίαν ἀνεπαισχύντως συνομολο-
 γοῦσιν, ὅσοι τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης, μελετήσαντες τὰ
 γραμματολογικὰ πονήματα αὐτῶν ἐν συνδέσει πρὸς τὰ
 πολιτεύματα, τὰ ἦθη, τὴν νομοθεσίαν, τὰς ἐπιστήμας καὶ
 τὰς τέχνας των, ἠδυνήθησαν νὰ ἐξενέγκωσι περὶ τούτου
 κρίσιν ἐρθὴν καὶ ἀλάνθαστον. Ἄν δὲν ὑπῆρχεν Ἑλληνικὴ
 ἀρχαιότης, Ἑλλὰς καὶ Ἑλληνας, λέγει διάσημός τις τῆς
 Γερμανίας φιλόλογος, ἂν αἴφνης διεκόπτετο τὸ νῆμα, τὸ ὁ-
 ποῖον μᾶς συνδέει μετ' αὐτῶν, ἂν ἐξηφανίζοντο τὰ πνευμα-
 τικὰ αὐτῶν ἔργα, ἂν ἡ λαμπρότης καὶ τὸ μεγαλεῖον αὐτῶν

ἐθάπτετο εἰς τὴν λήθην, ἂν οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἥρωες τούτου τοῦ γηίνου Ὀλύμπου ἐχάνοντο ἀπὸ τὰ βλέμματά μας, καὶ ἡ οἰκοδομὴ τοῦ θαυμασίου τούτου κόσμου ἐκρημνίζετο καὶ κατέπιπτεν, ἡ κομπάζουσα σήμερον διὰ τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπῃ δὲν ἤθελε δυνηθῆ ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν ἔλλειψιν ταύτην, οὐδ' ἤθελεν ἔχει ποῦ νὰ στραφῆ, διὰ νὰ εὕρῃ πρωτότυπα ἀρετῆς δυνάμενα ν' ἀνυψώσωσι καὶ προαγάγωσιν αὐτὴν περισσότερον κατὰ τὰς ἀνθρωπίνους καὶ πολιτικὰς σχέσεις. Ταῦτα ἀποφαίνεται ὁ Jacobs (3)· διότι οὗτος εἶνε ὁ φιλολόγος, οὔτινος ἐμνήσθην ἀνωτέρω, καὶ ταῦτα ἐπαναλαμβάνουσι σχεδὸν καθ' ἡμέραν οἱ φιλέλληνες σοφοὶ τῆς Εὐρώπῃς μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ἐκπλήξεως, ὅσκις πρόκειται λόγος περὶ τοῦ ἀρχαίου τῶν Ἑλλήνων ἔθνους καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς εὐδαιμονίας, εἰς τὸν ὁποῖον ἐφθασε διὰ τῶν ἀξιομιμήτων ἀρετῶν του καὶ τοῦ λελογισμένου συστήματος τῆς παιδείας του. Περὶ τοῦ συστήματος τούτου τῆς παιδείας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων θέλω πραγματευθῆ ἐν συντόμῳ εἰς τὸ παρὸν ἄρθρον, ἐπικαλούμενος τὴν ἐπιείκειν τῶν ἀναγνωστῶν, ἂν ἡ περὶ τόσον σπουδαίου ἀντικειμένου πραγματεία μου αὕτη προβάλῃ εἰς τὸ φῶς παντάπασιν ἀξεστός καὶ ἀκατέργαστος διὰ τὰς πολλὰς φροντίδας, ὅσας ἐπιβάλλει εἰς ἐμὲ τὸ ἐπίμοχθον τῆς διδασκαλίας ἔργον.

Ἴσως τινὲς ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι, ἐπειδὴ μέλλω νὰ πραγματευθῶ περὶ παιδείας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἱστορικῶς βαινῶν, θέλω ἀρχίσει ἀπ' αὐτῶν τῶν ἡρωϊκῶν τῆς Ἑλλάδος χρόνων καὶ καταβῆ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καθ' ἣν παραμελήσασα ἡ Ἑλλάς τὴν ὀρθὴν παιδείαν, ἀπώλεσε καὶ πάντα τὰ ἐξ αὐτῆς πηγάζοντα ἀγαθὰ. Γοιαυτῆ ἱστορικῆ ἀνάπτυξις ἀρμόζει μᾶλλον εἰς μονογραφίαν ἐκτεταμένην παρὰ εἰς ἄρθρον σύντομον σκοποῦν μόνον τὴν ἐφήμερον, μᾶλλον δὲ τὴν ὀλιγόλεπτον ὠφέλειαν τῶν ἀναγνωστῶν.

Ἡ ἰδική μου πρόθεσις εἶναι ἐν εἴδει σχιζογραφίᾳ νὰ ἐκθέσω

τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐπαίδευον τὰ τέκνα των μεταξύ τῶν Ἰώνων οἱ Ἀθηναῖοι, ὄχι μόνον διότι γνωρίζομεν ἀκριβέστατα τὸ παιδαγωγικὸν αὐτῶν σύστημα, ἀλλὰ διότι μεταξύ τῶν Δωριέων οἱ Σπαρτιάται σκοπὸν ἀποκλειστικὸν εἶχον διὰ τῆς παιδείας νὰ διαπλάσωσι τὸ σῶμα τῶν παιδευμένων καὶ ν' ἀναδείξωσιν αὐτοὺς καλοὺς μόνον στρατιώτας χωρὶς νὰ φροντίζωσι διόλου περὶ τῆς ὁμοιομόρφου ἀναπτύξεως ὅλων ἐν γένει τῶν σωματικῶν, διανοητικῶν καὶ ἠθικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων. Ἀρχομαι λοιπὸν τῆς ἐκθέσεως ταύτης, ἀφοῦ προανακρούσω ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς ἐννοίας τῆς παιδείας καὶ τῆς κατ' αὐτὴν διαιρέσεως.

Ἡ παιδεία, κατὰ τὸν ὁποῖον δίδει αὐτῆς ὄρισμόν, ὁ φιλόσοφος Πλάτων (4), εἶναι «Ἡ παιδῶν ὀλήκη καὶ ἀγωγή πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου λόγον ὀρθὸν εἰρημένον», τοῦτ' ἔστιν ἡ παιδεία εἶναι ἡ χειραγώγησις τῶν παιδῶν πρὸς τὴν ἀρετὴν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἀνεξάρτητος πολίτης, υποβάλλει ἑαυτὸν εἰς τὸν νόμον τῆς πόλεως καὶ ἡξέυρει νὰ ἄρχῃ, ἀφοῦ πρῶτον ἔμαθε νὰ ἄρχηται. Διαιρεῖται δὲ εἰς δύο μέρη, τὴν Γυμναστικὴν, σκοποῦσαν τὴν εὐεξίαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐνόουν οἱ ἀρχαῖοι τὴν υγείαν, ἰσχὺν καὶ καλλονὴν τοῦ σώματος (5) καὶ τὴν Μουσικὴν, σκοποῦσαν τὴν εὐψυχίαν, (6) μὲ τὴν ὁποίαν ἐνόουν ὄχι μόνον τὸν πλοῦτον τῶν γνώσεων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ γένεσιν τῆς δικαιοσύνης ἢ νεολογικώτερον εἰπεῖν τῆς ἠθικότητος: τοῦ πληρώματος ὅλων τῶν ἀρετῶν καὶ τοῦ κυριωτάτου σκοποῦ τῆς πνευματικῆς τοῦ ἀνθρώπου διαπλάσεως (7). Μετὰ τὴν σύντομον ταύτην διασάφησιν τῆς ἐννοίας τῆς παιδείας καὶ τῆς διαιρέσεως αὐτῆς, ἃς ἴδωμεν τίνα χρῆσιν ἔκαμαν οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι τοῦ μέσου τούτου πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἐπὶ γῆς εὐδαιμονίας.

Ἡ παιδεία τῶν Ἀθηναίων ἤρχιζεν ἀπ' αὐτῆς τῆς γεννῆσ. ὡς, καὶ ἐπεὶ ἐπὶ ἐπομένως νὰ γείνη λόγος ἐνταῦθα καὶ

περὶ τῆς ἑορτῆς τῶν Ἀμφιδρομίων, ἐν ἧ ὁ πατὴρ ὠμολόγει, ὅτι θέλει θρέψαι τὸ βρέφος, καὶ περὶ τῆς Δεκάτης, ἀναλογούσης κατὰ τι πρὸς τὸ παρὰ τοῖς χριστιανοῖς μυστήριον τοῦ βαπτίσματος· διότι ἐν αὐτῇ ἐδίδετο τὸ ὄνομα εἰς τὸ παιδίον, καὶ περὶ τῆς τροφῆς ἢ ἀγωγῆς, τὴν ὀπιάν ἐλάμβανε τὸ παιδίον, ἐνόσω εὐρίσκετο μεταξὺ τῶν γονέων, τῶν τιθῶν καὶ τῶν τροφῶν, καθὼς καὶ τῶν πρὸς τοῦτο μέστων, συνισταμένων νῦν μὲν εἰς νοθετήσεις καὶ κατὰ πικραδεύματα, νῦν δὲ εἰς ἀπειλὰς καὶ μορμολύχεια καὶ μάλιστα εἰς μύθους, οἵτινες ὡς συνδεόμενοι μὲ τὴν θρησκείαν ἐξήσκουν ἐπὶ τοῦ ἥθους αὐτῶν οὐ τὴν τυχεύσαν ἐπιρροήν (8). Ἀλλὰ νομίζω, ὅτι εἶναι καλῆτερον νὰ ἐξέλθωμεν τῆς οἰκίας, ὅχι μόνον διότι αὕτη καταστρέφει καὶ κρημνίζει πολλάκις ὅ,τι κτίζει τὸ σχολεῖον, ἀλλὰ καὶ διότι ἢ παρ' Ἀθηναίσις οἰκιακὴ ἀγωγή δὲν ἐστηρίζετο ἐπὶ παιδαγωγικῶν ἀκραδάντων ἀρχῶν, ἀλλ' ἐξηρτάτο πάντῃ πάντως ἐκ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν γονέων. Οἱ δὲ πεπαιδευμένοι νεοπαρ' αὐτοῖς ἦσαν ἔργον τῶν διδασκαλείων καὶ γυμνασίων, τὰ ὁποῖα ἂν τις ὠνόμαζεν ἀνθρώπων ἐργαστήρια, δὲν ἤθελε βάλει πόρρω τῆς ἀληθείας. Πότε λοιπὸν ἤρχιζαν νὰ φαιτῶσιν εἰς αὐτὰ τὰ τέκνα τῶν Ἀθηναίων; ἤθελεν ἐρωτήσαι τις.— Ὅτι τοῦτο δὲν ἐγίνετο πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ἕκτου ἔτους τῆς ἡλικίας τῶν παιδῶν, ὅτε συνεπληροῦτο ἡ τροφή αὐτῶν, συνάγεται ἐκ τῶν νόμων τοῦ Πλάτωνος (8), ὅπου ἀναφέρεται, ὅτι, ἐπειδὴ οἱ παῖδες εἶνε τὰ δυσμεταχείριστα πάντων τῶν θηρίων, πρέπει νὰ δεσμεύωνται μὲ διαφόρους χαλινούς καὶ μάλιστα τὸν τοῦ παιδαγωγοῦ, ὅστις, ὡς εἶναι γνωστὸν, ἦτο δοῦλος καὶ εἷς τῶν νοτιμονεστερίων καὶ σπουδαϊοτέρων καὶ συνώδευε τοὺς παῖδας εἰς τὸ διδασκαλεῖον, φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων τὰ βιβλία καὶ τὴν λύρην αὐτῶν καὶ ἐπιτηρῶν αὐτοὺς ἐκτὸς τῶν ὥρων τῆς διδασκολίας κατ' ὁδὸν καὶ εἰς τὴν οἰκίαν. Ἀπὸ τῆς ἡλικίας λοιπὸν τῶν 7—10 ἐτῶν ἤρχιζεν ἡ εἰς τὰ διδασκαλεῖα

λεῖα καὶ γυμνάσια φοιτήσις τῶν παίδων, καὶ φαίνεται ὅτι κατ' αὐτὸ τὸ διάστημα δὲν ἐγένετο συστηματικὴ διδασκαλία εἰς κἀνένα κλάδον. Διότι ὁ μὲν Λουκιανὸς (9) ἀναφέρει ὅτι αἱ τίτθαι ἔλεγον περὶ τῶν παίδων: «ἀπιτέον αὐτοῖς εἰς διδασκάλου· καὶ γὰρ ἂν μηδέπω μαθεῖν ἀγαθὸν τι δύνωνται, ἀλλ' οὖν φαῦλον οὐδὲν ποιήσουσιν ἐκεῖ μένοντες». Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης (10) ἀποφαίνεται, ὅτι ἐντός τούτων τῶν ἐτῶν «δεῖ τοὺς παῖδας θεωροῦς μόνον γίγνεσθαι τῶν μαθήσεων, ἅς δεήσει αὐτοὺς μαθάνειν».

Ἄλλ' ἂν περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐνάρξεως τῆς εἰς τὰ διδασκαλεῖα καὶ γυμνάσια φοιτήσεως τῶν παίδων αἱ γνώμαι τῶν σοφῶν ἦνε διετχισμένα, ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τὰ δύο μέρη τῆς παιδείας, ἡ Γυμναστικὴ φαίνεται, ὅτι προηγεῖτο τῆς Μουσικῆς· διότι καὶ ἡ σωματικὴ προηγείται τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἂν καὶ ἐν τῇ πράξει συνέβαινε ὅλον τὸ ἐναντίον. Τὸ δέκατον λοιπὸν ἔτος τῆς ἡλικίας τῶν παίδων ἤρχιζεν ἡ τακτικὴ διδασκαλία, ἀλλ' ὡς εἰσαγωγή εἰς αὐτὴν πιθανὸν ὅτι ἐχρησίμευεν ἡ Γραμματικὴ, ὡς ἐπίμετρον δ' αὐτῆς ἡ Γραφικὴ, ἥτις ἀπετέλεσε μέρος τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ φιλοσόφου Ἀριστοτέλους (11), καὶ ἔργον εἶχε νὰ καταστήσῃ τοὺς διδασκομένους ἱκανοὺς νὰ κρίνωσι κάλλιον τὰ ἔργα τῶν τεχνιτῶν, δηλ. ζωγράφων, ἀγαλματοποιῶν κλπ. Ἄς ἐξετάσωμεν ἤδη ἐν ἕκαστον τούτων τῶν τριῶν μαθημάτων.

Καὶ πρῶτον μὲν ὅσον ἀφορᾷ τὴν Γραμματικὴν ἢ τὴν γνώσιν τῶν γραμμάτων, ταῦτα ἐθεωροῦντο ὡς ἀπαραίτητον τῆς διδασκαλίας μέρος ὅχι μόνον διὰ τὴν ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ πολλὴν αὐτῶν χρῆσιν, ἀλλὰ καὶ διότι «οἱ ἐπιστάμενοι γράμματα, κατὰ τὸν Ἰσοκράτην (12), γίνονται ἐμπειροὶ καὶ τῶν ἐπὶ τῆς ἡλικίας αὐτῶν πεπραγμένων καὶ τῶν πάποτε γενομένων». Φαίνεται ὅμως ὅτι εἰς τὴν λέξιν Γράμματα περιλαμβάνον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τὸ γράφειν καὶ ἀριθμεῖν ἢ λογίζεσθαι. Τουλάχιστον ὁ Πλάτων

εἰς τοὺς Νόμους του (13) λέγει, ὅτι ὁμφότερα ταῦτα πρέπει νὰ μανθάνωνται «ἅμα τοῖς γράμμασιν». Εἰς τὴν διδασκαλίαν δὲ τῆς ἀναγνώσεως ἠκολούθουν οἱ ἀρχαῖοι τὴν μέθοδον τοῦ συλλαβίζειν, κατόπιν τοῦ ὁποίου ἤρχετο ἡ γνῶσις τῶν μερῶν τοῦ λόγου καὶ τέλος ἡ καθ' αὐτὸ ἀνάγνωσις καὶ γραφή, ἃν πρέπη νὰ πιστεύσωμεν εἰς τοῦτο Διονύσιον τὸν Ἀλικαρνασσεά (14). Καὶ ὡς πρὸς τὸ γράφειν δὲ σώζονται παρὰ τοῖς ἀρχαίοις εἰδήσεις ἀρκετὰ ἐνδιαφέρουσαι· διότι φαίνεται, ὅτι, ὡς παρ' ἡμῖν, ἐδίδοντο καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις παραδείγματα (formes), καθ' ἃ ἔπρεπεν οἱ παῖδες νὰ γράφωσι. Τὴν δ' Ἀριθμητικὴν ἢ Λογιστικὴν κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Πλάτωνος (15) ἔπρεπε νὰ μανθάνωσιν οἱ παῖδες παίζοντες, αἱ δ' ἀφηρημέναι ἐννοιαὶ τῶν ἀριθμῶν καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν νὰ αἰσθητοποιῶνται διὰ τῆς χρήσεως μῆλων ἢ ἄλλων βοηθημάτων. Ἄλλοτε ὅμως μετεχειρίζοντο πρὸς τοῦτο τοὺς δακτύλους τῆς χειρὸς ἢ ψῆφους, αἰτίνες ἀναμφιβόλως εἰς τὰς πράξεις τῆς Ἀριθμητικῆς παρίστανον τὰς τῶν διαφόρων τάξεων μονάδας.

Ἄφοῦ οἱ παῖδες ἐγυμνάζοντο εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ κατάληψιν τῶν ἀναγινωσκομένων, τότε ἐδίδοντο εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ποιηταί, διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ὁποίων ἐτρέχιζον τὸν νοῦν, ἐμόρφονον τὴν καρδίαν, ἐξήγειρον τὸ πρὸς τὴν σωφροσύνην καὶ τὰ καλὰ ἦθη αἴσθημα καὶ ἐζήτησαν νὰ ἐξυπνίσωσι τὴν πρὸς τὰς μεγάλας καὶ εὐγενεῖς πράξεις ὁρμὴν αὐτῶν. Περὶ τούτου πληροφοροῦμεθα ὅχι μόνον παρὰ τοῦ Πλάτωνος (16), ὅστις ἀναφέρει, ὅτι ἐμάνθανον ἐκ τῆθους νῦν μὲν ὀλοκλήρους ποιητὰς, νῦν δὲ ἐκλεκτὰ αὐτῶν τεμάχια· ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ μαρτυρίαι ἄλλων, αἰτίνες ἐπιβεβαιουσι τὴν μέθοδον ταύτης τῆς διδασκαλίας, ὡς γενικῶς παραδεδεγμένης. Καὶ πρῶτον μὲν ἰδοῦ τί λέγει περὶ τούτου ὁ Στράβων: «Οἱ παλαιοὶ φιλοσοφίαν τινὰ λέγουσι πρῶτον τὴν ποιητικὴν εἰσάγουσαν εἰς τὸν βίον ἡμῶν ἐκ νέου καὶ διδάσκουσαν ἦθη καὶ πάθη καὶ πράξεις μεθ' ἡδονῆς».

οὐδὲ ἡμέτεροι (δηλ. αἱ Στωϊκοί) καὶ μόνον ποιητὴν ἔφασαν εἶνε τὸν σοφόν, διὰ τοῦτο καὶ τοὺς παῖδας αἱ τῶν Ἑλλήνων κῶλεις πρῶτιστα διὰ τῆς ποιητικῆς παιδεύουσιν οὐ ψυχαγωγίας χάριν δὴ πρῶθεν ψιλῆς, ἀλλὰ σωφρονισμοῦ (17).» Σαφέστερον ὅμως καὶ καθαρώτερον ἐξηγεῖται περὶ αὐτοῦ ὁ Πλάτων ἐν Πρωταγόρα (18) λέγων: «Οἱ δὲ διδάσκαλοι τούτων τε ἐπιμελοῦνται, καὶ ἐπειδὴν αὖ γράμματα μάθωσι καὶ μέλωσι ξυνήσειν τὰ γεγραμμένα, ὥσπερ τότε τὴν φωνήν, παρατιθέασιν αὐτοῖς ἐπὶ τῶν βάθρων ἀναγινώσκειν ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα καὶ ἐκμανθάνειν ἀναγκάζουσιν, ἐν αἷς πολλοὶ μὲν νοθευθήσεως ἔνεισι, πολλοὶ δὲ διέξοδοι καὶ ἔπαινοι καὶ ἐγκώμια παλαιῶν ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἵνα ὁ παῖς ζῆλῶν μιμῆται καὶ ὀρέγηται τοιοῦτος γενέσθαι». Πρὸ πάντων δὲ τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου ἐσπουδάζοντο μὲ ἐπιμέλειαν, ὡς περιέχοντα παραγγέλματα καὶ παραδείγματα δυνάμενα ν' ἀναδείξωσι τὸν ἄνθρωπον καλὸν καὶ γαθὸν καὶ νὰ ἐξεργήσωσι τὸ ἐθνικὸν τῶν Ἑλλήνων αἴσθημα.

Τὸν αὐτὸν ἠθικὸν σκοπὸν ἐδίωκε καὶ ἡ ἰδίως Μουσική, τῆς ὁποίας ἡ διδασκαλία ἤρχιζεν ὀλίγω ὑστερώτερον, δηλ. τὸ 13 ἔτος τῆς ἡλικίας τῶν παιδῶν, διότι ὁ Ἀριστοτέλης (19) συμβουλεύει, ὅτι πρέπει νὰ διδάσκηται αὕτη ὄχι «ἡδονῆς χάριν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐν τῇ σχολῇ διαγωγὴν καὶ τοῦ κελῶς σχολάζειν ἕνεκα,» καὶ ἀποφάνεται, ὅτι εἶνε «παιδιά τις, ἣν οὐχ ὡς χρησίμην παιδευτέον τοὺς υἱεῖς καὶ ἀναγκαίαν, ἀλλ' ὡς ἐλευθέριον καὶ καλὴν» κτλ.

Ἐκ τῶν μουσικῶν δ' ὀργάνων ἡ λύρα καὶ ἡ κιθάρα ἦσαν τὰ μάλιστα τιμώμενα παρὰ τοῖς ἐλευθέροις. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι ἐπὶ τινα καιρὸν αἱ Ἀθηναῖοι εἶχον εἰς ὑπόληψιν τὸν σὺλόν, ἀλλ' αὕτη ἡ ὑπόληψις γρήγορα ἀπωλέσθη, ὄχι μόνον διότι ἀσχημίζει τὸ πρόσωπον, ἀλλὰ καὶ διότι δὲν συνεχῶρει καὶ τὴν τῆς φωνῆς συνοδίαν, κυρίως ὁμῶς διότι τὸ ὄργανον τοῦτο, ὡς ἡ Φρυγιστὶ ἀρμονία, ἦτο παθητικὸν καὶ ὀργιαστικὸν, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἤρμοζεν εἰς

τήν τῶν νέων παιδείουσιν. Καταλληλοτέρα πρὸς τοῦτο ἐθεωρεῖτο ἡ Δωριστὶ ἀρμονία «ὡς στασιμωτάτη καὶ μάλιστα ἡ-θος ἀνδρεῖον ἔχουσα» (20).

Πολλοὶ τῶν νεωτέρων (21) κακίζοντες τὴν Γυμναστικὴν, ἣτις, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, σκοπεῖ τὴν εὐεξίαν τοῦ σώματος, δὲν ἠθέλησαν νὰ θεωρήσωσιν αὐτὴν ὡς μέσον διαπλάσεως τῶν ἐλευθέρων νέων, ἰσχυριζόμενοι, ὅτι αὕτη ἀσχημίζει τὸ σῶμα καὶ ἐμποδίζει τὴν αὔξησιν αὐτοῦ, τὸ δὲ πνεῦμα ἢ ἀφίνει παντάπασι κενόν, ἢ πληροῖ ἀμουσίας· ἀλλ' οὗτοι ἐξάπαντος συγχέουσι τὴν Γυμναστικὴν μὲ τὴν Ἀθλητικὴν, ἣτις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐθεωρεῖτο ὡς βαναυσουργία, καὶ ἣτις ἐν τῇ παρεκβάσει αὐτῆς συγγενεύουσα πρὸς τὴν τέχνην τοῦ πεταυριστοῦ ἢ σχοινοβάτου ἰσχυροποιεῖ ὄχι ὀλόκληρον τὸ σῶμα, ἀλλὰ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο μόνον τὸ μέλος αὐτοῦ εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμόν, μᾶλλον δὲ ἕως ἰσχυροποιεῖ τὸ μέλος αὐτοῦ, ἐνῶ σκοπὸς τῆς Γυμναστικῆς εἶνε ἡ ὁμοιόμορφος διάπλασις ὅλων τῶν μερῶν τοῦ σώματος, ὥστε νὰ καταστῇ αὐτὸ πρὸς πᾶσαν χρεῖαν ἐπιτήδειον. Εἶνε δ' ἐσφαλμένη καὶ ἡ γνώμη ἐκείνων, οἵτινες περιορίζουσι τὸν σκοπὸν τῶν ἀσκήσεων αὐτῆς μόνον εἰς τὸν πόλεμον, ἂν καὶ ἀληθῶς παρεσκεύαζεν αὕτη τοὺς νέους πρὸς τὰς κακοπαθείας αὐτοῦ, ἀλλ' ὄχι περισσότερον παρ' ὅσον ἐδίδασκε νὰ ὑποφέρωσιν τοὺς ἐν καιρῷ εἰρήνης πόνους. Ὅτι δ' ἀνεξαρτήτως πάσης χρεῖας ἐσκόπει αὕτη ἦτο τὸ νὰ παράσχη εἰς τὸ πνεῦμα διὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ ὑγινοῦ σώματος κράτους αὐτοῦ τὴν ἀνήκουσαν γαλήνην διὰ τῆς συμφωνίας τοῦ προτάσσοντος καὶ ὑπακούοντος, καὶ νὰ ἐκφάνῃ ἐξωτερικῶς τὴν ἐσωτερικὴν ἀρμονίαν τοῦ ἐλευθέρου πνεύματος (22).

Ἐνῶ ἡ αὐξάνουσα νεολαία ὑπὸ τὰ βλέμματα τῶν παιδαγωγῶν καὶ τῶν ἀπὸ μέρους τῆς πόλεως διοριζομένων καὶ ἐπιτηρευομένων γυμνασιαρχῶν, παιδοτριβῶν, ἀλειπτῶν, σωφρονιστῶν κτλ. παρ' ὧν ἀπήτουν οὐδὲν ἦττον φρόνημα καὶ ἠθῶν χρηστότητα παρὰ γνώσεις τοῦ ἔργου των,

ἐπαιζεν εἰς ἱερόν τινα καὶ ὑπὸ τῶν θεῶν προστατευόμενον περίβολον ἐπίπονόν τι, ἀλλ' ἀσπαστὸν παίγιον μὲ αὐστηρὰν μέθοδον καὶ ὠρισμένους κανόνας, ὄχι μόνον συνεθίζετο νὰ ὑπακούῃ προθύμως εἰς τοὺς νόμους, τὸ ὁποῖον εἶνε ἡ βάσις τῆς πολιτικῆς τάξεως, ἀλλὰ συγχρόνως ἐμάνθανεν (ἐπειδὴ οἱ νέοι ἐξησκοῦντο γυμνοὶ) νὰ φυλάττῃ τὴν ἀγνὴν αἰδῶ, τὴν ρίζαν καὶ φύτραν πάσης ἠθικῆς διαπλάσεως καθαρὰν καὶ ἀμόλυντον. Ἀδίκως μεταγενεστέρα τις Ἀσκητικὴ (23) ἐσκανδαλίζετο καὶ ἠγανάκτει κατὰ τῆς γυμνώσεως τῆς νεολαίας, διότι ἐβλεπε βόρβορον μόνον μεγίστης διαφορᾶς ἐκεῖ, ὅπου κυρίως ὑπῆρχε μόνον αἰδῶς καὶ ἀθωότης. Ἐπειτα μήπως εἶνε ἀνήθικον πάντοτε, ὅ,τι ἀντίκειται εἰς τὰς περὶ κοσμιότητος ἰδέας μας; Τῆς ἀθωότητος ἐπ' ἀκριβὲς εἶνε ἀντίθετος ἡ ψευδὴς ἐκείνη αἰσχύνη, ἡ ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς σεμνότητος τρέφουσα τὴν σιναμωρίαν, ἣτις ὡς κεκλεισμένη φλόξ καταστρέφει τὸ ἄνθος τῆς νεότητος καὶ φύσιν πλουσίως πραιοισμένην καθιστᾷ πολλάκις ἀνίκανον πρὸς μεγάλα καὶ εὐγενῆ σπουδάσματα.

Ἐξ ὧν εἶπομεν ἀνωτέρω περὶ τῆς Γυμναστικῆς συνάγεται, ὅτι τὰ γυμνάσια, ὅπου οἱ νέοι ἐδιδάσκοντο τὰ διάφορα εἶδη αὐτῆς: τὸν δρόμον, τὸ ἄλμα, τὸν δίσκον, τὸ ἀκόντιον καὶ τὴν πάλην ἢ τὸ ὀνομαζόμενον πένταθλον ἦσαν καθιδρύματα αἰδοῦς, εὐταξίας καὶ ἀθωότητος, διὰ νὰ μὴ ἀναφέρω, ὅτι ἐν αὐτοῖς συνεδέετο μεταξὺ τῶν νέων καὶ πρεσβυτέρων τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς φιλίας ἢ ἀδελφοποιίας, τὸ ὁποῖον ὡς ἡ γύμνωσις τοῦ σώματος ἐσκανδάλισε πολλοὺς τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε πηγὴ ὠραίων πράξεων καὶ τοῦ ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὅστις κατενίκα τὸν φόβον, κατεφρόνει τὸν θάνατον καὶ ἐπειθε τοὺς προγόνους μας νὰ ζῶσι καὶ ν' ἀποθνήσκωσιν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τῶν νόμων καὶ τοῦ δικαίου.

Τοῦτο εἶναι τὸ σύστημα τῆς παιδείας, μὲ τὸ ὁποῖον ἐπαίδευον τὰ τέκνα των οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ ἰδίως οἱ Ἄ-

θηναῖοι, καὶ τοῦτο ἐκτός μικρῶν διαφορῶν, αἵτινες πηγάζουσιν ἐκ τῶν καιρικῶν περιστάσεων, πρέπει νὰ παραδεχθῆ καὶ πᾶν ἄλλο ἔθνος, τὸ ὅποσον ἐπιθυμεῖ τὴν εὐδαιμονίαν του. Ἀλλὰ περὶ τούτου, ἂν ἦνε κατορθωτὸν ἢ ὄχι, θέλει γίνεαι λόγος ἄλλοτε.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΑΝΩΤΕΡΩ ΑΡΘΡΟΝ.

(1) Πλούταρχ. περὶ παιδ. ἀγωγ. Κεφάλ. ἡ.--(2) K F. Hermann Culturgesch. d. Griechen etc. σελ. 4.—(3) Vermischte Schriften μέρ. Γ'. σελ. 7.—(4) Νόμ. Β'. σελ. 659.—(5) Πλούταρχ. ἔνθα ἀνωτέρω Κεφ. ι'.—(6) Πλάτ. Νόμ. Ζ'. 673 Α.—(7) Kapp. Platonserziehungslehre σελ. 16.—(8) Ἰδ. Becker Charicles Τόμ. Β', σελ. 16—8, τῆς β'. ἐκδ.—(9) Ζ'. σελ. 808.—(10) Λουκιαν. Ἐρμωτ. 82.—(11) Πολιτ. Ζ'. 17.—(12) Πολιτ. Η', 3 σ. 1337.—(13) Παναθην. 9. 209.—(14) Ζ'. σ. 819.—(15) Περὶ λεκτ. Δημοσθ. δεινότη. 52.—(16) Νόμ. Ζ'. σ. 819.—(17) Νόμ. Ζ'. σελ. 810.—(18) Α'. 2, 3.—(19) σελ. 326.—(20) Πολιτ. Η'. 3.—(21) Ἀριστοτ. Πολ. Η'. 10.—(22) Jacobs ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 19.—(23) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΗΛΙΑΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ.

(Συνέχεια ἴδε σελ. 383.)

Ἄπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον ἀπασχόλησε καὶ ἀπασχολεῖ τὴν ἀνθρωπὸν τὸ ζήτημα, τίς ἔσται ἡ μέλλουσα τοῦ σύμπαντος τύχη. Πανταχοῦ, καὶ ἐκεῖ ἐνθα ὁ ἄσπλος ὀφθαλμὸς οὐδὲν ὄρα ἐντεῦθεν, βλέπομεν κινήσιν καὶ μεταβολὴν, οὐδαμῶς στάσιν καὶ ἡρεμίαν. Σελῆναι περιφέρονται περὶ πλανήτας, οὗτοι δὲ πάλιν περὶ τὸν ἥλιον· καὶ ὁ ἥλιος αὐτὸς περιπλανᾶται μετὰ τῶν ἀκολουθῶν του πάντων κατὰ τὸν ἄπειρον χῶρον εἰς τροχιᾶν ἀνεξερεύνητον ἔτι καὶ φέρει ἡμᾶς πάντοτε εἰς νέας χώρας τοῦ σύμπαντος. Μέγαν στρατὸν κομητῶν βλέπομεν, ὅτι πλανῶνται κατὰ διαφορωτάτας φορὰς καὶ τροχιᾶς εἰς τὸ ἄπειρον διάστημα, ἀπλανεῖς ἀστέρας ὅτι στρέφονται περὶ ἄλλους ἀπλανεῖς, καὶ ἴσως ὀλόκληρα ἀστρικά συστήματα μετέχουσι κινήσεων ἐπαναστατικῶν. Ἐνταῦθα βλέπομεν ἀστέρας, ὅτι μεταβάλλουσι τὴν λάμψιν καὶ τὸ χρῶμά των, ἐκεῖ ἄλλους ὅτι ἀφανίζονται ἐντελῶς διὰ τὸν ἡμέτερον ὀφθαλμὸν, ἄλλους πάλιν ὅτι ἐκλάμπουσι αἰφνης ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅπως πάλιν ταχέως ὠχριάσωσι. Ποῖον ἔσται τὸ τέλος τῆς αἰδίου μεταβολῆς;

Γνωστὸν εἶναι ἐκ τῆς Ἀστρονομίας, ὅτι αἱ περιοδικαὶ καὶ μακροχρόνιοι διαταράξεις ἔλκουσι τοὺς πλανήτας, ἐπομένως καὶ τὴν γῆν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ ἡλίου προγεγραμμένων αὐτοῖς τροχιῶν καὶ ὅτι αἱ τροχιαὶ αὐταὶ ὑπόκεινται εἰς μεταβολάς. Τοιαῦται μεταβολαί, ἐὰν ἐξηκολούθουν ἀκαταπαύστως, ἔμελλον νὰ ἐμβάλωσιν εἰς κίνδυνον τὴν ὑπαρξίν τοῦ ὅλου συστήματος καὶ νὰ ἐπιφέρωσι κατ' ἀνάγκην τὴν καταστροφὴν του. Διὰ τοῦτο αἱ διαταράξεις αὗται ὑπεβλήθησαν ὑπὸ τῶν ἀστρονόμων εἰς ἐπιμελεῖς ἐξέτασιν καὶ ὑπολογισμὸν καὶ πα-

ρέσχον αὐται ἐπίσης παρήγορον ἀποτέλεσμα, ὅτι δηλ. ἐφ' ὅσον ἐξικνεῖται ἡ ἀνθρώπινος γνῶσις, οὐδὲν ἔγκειται ἐν τῇ δικτάξει τοῦ συστήματος, ὅπερ δύναται νὰ ᾔηται ἐπικίνδονον διὰ τὴν ὑπαρξιν αὐτοῦ, καὶ ὅτι ὁ δημιουργὸς συσφίγγας ὅλα τὰ μέλη τοῦ συστήματος μὲ τὸν δεσμὸν τῆς ἑλξίως κατὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ θαυμαστοῦ οἰκοδομήματος δὲν ἐνέβαλεν ἐν αὐτῷ καὶ τὸ σπέρμα τῆς καταστροφῆς. Ὅτι αἱ περιοδικαὶ διαταράξεις εἶνε ἀβλαβεῖς, καταφαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι ἐπαναλαμβάνονται κανονικῶς εἰς βραχέα διαστήματα καὶ οὐδέποτε δύνανται νὰ λάβωσιν ἐπικίνδονον μέγεθος. Ἄλλως ὁμως δύναται νὰ ἔχη τὸ πρᾶγμα βεβαίως ὡς πρὸς τὰς μακροχρονίους διαταράξεις. Διότι ἐάν π. χ. πλανήτης τις ἀντὶ νὰ περιγράφη ἔλλειψιν περὶ τὸν ἥλιον, περιέγραφεν ἑλικά, ὡς ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Κρόνος, ἔμελλεν, ἐάν ἡ κίνησις ἐξηκολούθει ἀκαταπαύστως κατὰ τὴν αὐτὴν ἐννοίαν, ἢ νὰ καταπέση τέλος ἐπὶ τὸν ἥλιον, ἢ νὰ ἐκφύγη ἐντελῶς τὸ κράτος αὐτοῦ, ἀμφοτέρω δὲ ἤθελον ἐπιφέρει κατ' ἀνάγκην τὴν καταστροφὴν τοῦ συστήματος, Καὶ ἐάν προσέτι αἱ ἐκκεντρικότητες τῶν τροχιῶν ἠΐξανον ἀμέτρως, ἢ αὔξησης αὐτῆ θὰ εἶχεν ὀλεθριωτάτας συνεπείας καὶ δι' ἕκαστον πλανήτην καὶ διὰ τὸ σύνολον. Διότι ἐκ τῆς ἐκκεντρικότητος ἐξήρτηται ἡ ἀπόστασις τοῦ πλανήτου ἀπὸ τοῦ ἡλίου καὶ ἐκ ταύτης πάλιν ὁ φωτισμὸς καὶ ἡ θέρμανσις. Ἐάν ἐνεκα μεγάλης μεταστάσεως ἀπὸ τοῦ ἡλίου ὁ φωτισμὸς καὶ ἡ θέρμανσις ἐλάμβανον μεγάλην μεταβολήν, καὶ ἐκ τούτου ἐπίσης θὰ ἐκινδύνευεν ἡ ὑπαρξίς τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος ὑφίσταται ὑπὸ τὰς παρούσας σχέσεις, καὶ ὀλόκληρος ἡ δημιουργία θὰ κατεστρέφετο.

Ἄλλὰ τὰς δεινὰς τάχτας συνεπείας δὲν πρέπει νὰ φοβώμεθα· διότι ἡ ὑψηλοτέρα ἀνάλυσις δεικνύει, ὅτι καὶ μακροχρόνιοι διαταράξεις εἶναι περιοδικαί, τοῦλάχιστον ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἠδύναντο νὰ ᾔηται ἐπιβλαβεῖς εἰς τὴν ὑπαρξιν τοῦ συνόλου. Πρὶν γὰρ λάβωσιν αὐται ἐπικινδύνους διαστάσεις, με-

ταστρέφουσι πορείαν, ἂν καὶ μόνον μετὰ πολλὰς χιλιοστηρίδας. Ἐκτὸς τούτου ἐν τῇ διηγεσεί μεταβολῇ ὑπάρχουσι διὰ τὸ ὅλον σύστημα καὶ ἀμετάβλητα μεγέθη· ταῦτα δὲ εἶναι 1) οἱ μεγάλοι ἄξονες τῶν τροχιῶν καὶ 2) τὸ μετὰ τούτου συνεχόμενον ἀμετάβλητον ἀστρικόν ἔτος. Τὰ δύο ταῦτα μεγέθη οὐδέποτε ὑπόκεινται εἰς περιοδικὴν μεταβολήν, ἐπειδὴ, καθὼς ἡ ἀνάλυσις δεικνύει, ἡ ἐλαχίστη μεταβολὴ θὰ εἶχεν ὡς συνέπειαν διαρκῶς προχωροῦσαν αὔξησιν ἢ ἐλάττωσιν.

Ἀβλαβὴς εἶναι ἡ κίνησις τῆς ἡμεμερινῆς γραμμῆς τῶν τροχιῶν τῶν πλανητῶν, ἐπειδὴ συνοδεύεται μὲ μικρὰν μεταβολὴν τῆς ἐκκεντρικότητος καὶ διὰ τοῦτο δύναται ἄνευ κινδύνου διὰ τὸ σύνολον νὰ ἐκτελέσῃ ὀλόκληρον κύκλον καὶ νὰ στραφῇ πρὸς τὰ διαφορώτατα μέρη τοῦ οὐρανοῦ.

Ὅλα τὰ λοιπὰ στοιχεῖα τῶν τροχιῶν πάσχουσι διακταράξεις, αἱ ὁποῖαι περιελίσσονται εἰς στενὰ ὄρια καὶ ὁ Λεβερριέρος ἀπέδειξε δι' ἐπιπόνων ὑπολογισμῶν, ὅτι εἰς τὸ χρονικὸν διάστημα χιλιοστηρίδων οὐδεμία δύναται νὰ λάβῃ μέγεθος, τὸ ὁποῖον νὰ δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ φόβον. Διὰ τὴν πλησιεστάτην χιλιοστηρίδα λοιπὸν ἡ ὑπαρξίς τοῦ συστήματος οὐδένα διατρέχει κίνδυνον, ἀλλὰ καὶ πέραν τούτου τοῦ χρονικοῦ διαστήματος φαίνεται, ὅτι οὐδεὶς κίνδυνος ἀπειλεῖ ἡμᾶς. Ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Κρόνος ἕνεκα τῆς μεγάλης μάχης τῶν εἶναι τὰ μᾶλλον ἐπίφοβα σώματα καὶ διὰ τοῦτο ὑπέβηλον αὐτὰ πρὸ πάντων εἰς ἐξέτασιν. Ἡ ἐξέτασις αὕτη δεικνύει, ὅτι πᾶσαι αἱ μεταβολαὶ τῆς μορφῆς τῆς τροχιαῆς τῶν περιελίσσονται εἰς χρονικὸν διάστημα περίπου 900000 ἐτῶν. Αἱ γραμμαὶ τῆς διατομῆς τοῦ ἐπιπέδου τῶν τροχιῶν τῶν μετὰ τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἐκλειπτικῆς σαλεύουσιν, ὡς ἐκκρεμῆς εἰς 25000 ἔτη, καὶ ἡ μεταβολὴ τῆς κλίσεως τῶν τροχιῶν τῶν ἔχει περίοδον 50000 ἐτῶν. Τὴν μακροτάτην περίοδον ἔχει ἡ διατάραξις τῆς μάλιστα ἐλλειψοειδοῦς τροχιαῆς τοῦ Ἑρμοῦ. Περιλαμβάνει αὕτη οὐχ' ἥττον τῶν

1,800,000 ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐπιμηκεστάτης μορφῆς τῆς τροχιᾶς του μέχρι τῆς ἐπανόδου εἰς τὴν αὐτὴν μορφήν. Ἐπα-
νέρχονται λοιπὸν ὅλαι αἱ μεταβολαί, ἂν καὶ μετὰ χιλιοετη-
ρίδας, ἑκατομμύρια μάλιστα ἐτῶν, οὐδόλως ἐπιβλαβεῖς οὖ-
σαι εἰς τὸ ὅλον οἰκοδόμημα. Τί δὲ εἶναι πρὸς τὰ τοιαῦτα
χρονικὰ διαστήματα ἡ διάρκεια τοῦ ἀνθρωπίνου βίου; Εἰς
τὰ ἀκαταμέτρητα οὐράνια διαστήματα ἡ μέτρησις γίνεται
δι' ἄλλου μέτρου· τὰ ἡμέτερα ἐπίγεια μεγέθη εἶναι μικρό-
τατα. Ἡ γνῶσις αὕτη ὀφείλει βεβαίως νὰ ἀποθαρρύνη,
ἀλλὰ συγχρόνως καὶ εἰς εὐγνωμοσύνην νὰ παροτρύνῃ πρὸς
ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἐπροίκισεν αὐτὸν τὰς νοητικὰς δυνάμεις, ὥστε
νὰ δύναται νὰ εἰσδύῃ τοσοῦτον βαθέως εἰς τὰ μυστήρια τῆς
φύσεως καὶ νὰ ἀνακαλύπτῃ τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ὁ Δη-
μιουργὸς ἐξησφάλικεν ἐπὶ χιλιοετηρίδας τὴν ὑπαρξίν τοῦ
ἔργου του.

Τὰ δὲ μέσα, τὰ ὁποῖα φαίνονται, ὅτι ἐξασφαλίζουν τὴν
ὑπαρξίν ταύτην τοῦ πλανητικοῦ συστήματος εἶναι τὰ ἑ-
ξῆς: 1) ἡ μεγάλη καὶ ὑπερβάλλουσα μάζα τοῦ ἡλίου· αὕτη
ὑπερβάλλει τὴν μάζαν ὅλων τῶν πλανητῶν πλέον ἢ 700κις,
τὴν δὲ τοῦ Διὸς 1048κις. Ὅθεν οὗτος ὑποτάπτει ὅλους τοὺς
πλανήτας εἰς ἑαυτὸν καὶ δὲν ἐπιτρέπει εἰς αὐτοὺς ἢ δευτε-
ρεύουσάν τινα ἐπενέργειαν, οὐδέποτε δυναμένην νὰ φέρῃ
βλάβην εἰς τὰ ἰδιαιτέρα μέλη τοῦ συστήματος. Τὸ κέντρον
τῆς βαρύτητος τοῦ ὅλου συστήματος πίπτει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖ-
στον ἐντὸς τοῦ σώματος τοῦ ἡλίου.

2) Ἡ μεγάλη περιοδικὴ καὶ εἰς στενὰ ὄρια περιοριζομέ-
νη μεταβολὴ τῆς ἐκκεντρικότητος τῶν μεγάλων πλανητῶν
Διὸς καὶ Κρόνου. Μεγάλως ἐκκεντρικότητος παρατηροῦμεν
εἰς τὰ μικρότατα μέλη τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος, εἰς τοὺς ἀ-
στεροειδεῖς δηλ. πλανήτας καὶ εἰς τοὺς κομήτας· ἀλλ' οὗτοι
ἔνεκα τῆς μικρᾶς μάζης των δὲν εἶναι ἐπικίνδunami.

3) Τὸ ἀμετάβλητον τῶν μεγάλων ἀξόνων τῶν τροχιῶν
καὶ ἐπομένως τὸ ἀμετάβλητον τῆς ἀστρικῆς περιφορᾶς.

Λοιπὸν ἂν καὶ πλανητικὴ τις τροχιά ἔνεκα τῶν διαταράξεων λαμβάνει ἐναλλάξ μορφήν κυκλοειδῆ ἢ ἐλλειψοειδῆ, ὁ μέγας ἄξων ἐκ τούτου δὲν μεταβάλλεται.

4) Ἡ μικρὰ καὶ ὀλίγον μεταβαλλομένη ἐκκεντρικότης καὶ κλίσις τῶν τροχιῶν πρὸς ἀλλήλας. Μόνον οἱ μικροὶ πλανῆται, οἱ ὁποῖοι ὅμως ἔνεκα τῆς μικρᾶς μάζης των ὀλίγον μόνον δύνανται νὰ ἐπιδράσωσιν εἰς τὸ σύνολον, κινουῦνται εἰς τροχιάς πολὺ ἐκκεντρικὰς καὶ πολὺ κεκλιμένας.

5) Ἡ ὁμοία διεύθυνσις τῆς περιστροφικῆς καὶ περιφορικῆς κινήσεως. Ἐὰν μόνον εἰς πλανήτητος, ἰδίως ὁ Ζεὺς ἢ ὁ Κρόνος ἐκινουῦντο περὶ τὸν ἥλιον ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς καὶ οὐχὶ ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, θὰ ἔπαυον αἱ πολυχρόνιοι διαταράξεις νὰ ἦναι περιοδικαὶ καὶ θὰ ἐπέφερον τὴν καταστροφὴν τοῦ συστήματος.

6) Ἡ κατὰ τὸ φαινόμενον μικροῦ ἀξία περίστασις, ὅτι οἱ χρόνοι τῆς περὶ τὸν ἥλιον περιφορᾶς τῶν πλανητῶν εἶναι πρὸς ἀλλήλους ἀσύμμετροι, δηλ. δὲν ἔχουσιν οὐδὲν κοινὸν μέτρον. Ἐὰν δηλ. τὸν χρόνον τῆς περιφορᾶς πλανήτου τινὸς διαιρέσωμεν διὰ τοῦ χρόνου τῆς περιφορᾶς ἑτέρου, τὸ πηλίκον δὲν εἶναι ποτὲ ἀκέραιος ἀριθμὸς.

Αὗται αἱ περιστάσεις φαίνονται, ὅτι ἐξασφαλίζουσι τὴν ὑπαρξίν τοῦ πλανητικοῦ συστήματος, καὶ καθὼς εἰς ἓν κράτος τὰ διάφορα ἄτομα καὶ αἱ τάξεις ἐνεργοῦσιν ἐπ' ἀλλήλα καὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἰσχυρᾶς καὶ σοφῆς κυβερνήσεως παράγουσι κινήσιν, ἣ ὁποία ἐνισχύει τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ὅλου κράτους, τοιοῦτω τρόπῳ καὶ αἱ ἐπιδράσεις τῶν πλανητῶν ἐπ' ἀλλήλους ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἰσχυροῦ ἡλίου φαίνονται, ὅτι ὠρίσθησαν οὐχὶ πρὸς μέλλουσάν τινα καταστροφὴν ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς διατήρησιν τοῦ ὅλου συστήματος.

Τὰ δὲ μέσα τὰ ὁποῖα ἐξασφαλίζουσι τὴν ὑπαρξίν τῆς γῆς εἶναι δύο 1) ὁ χρόνος τῆς περιστροφῆς, καὶ 2) ἡ θέσις τοῦ γηγίνου ἄξωνος. Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν χρόνων τῆς περιφο-

ρᾶς τῶν πλανητῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πρὸς τοὺς τοῦ πα-
 ρόντος ἔφθασαν εἰς τὴν βεβαιότητα, ὅτι ἡ ταχύτης τῆς πε-
 ριστροφῆς τῆς γῆς οὔτε ἐπεταχύνθη οὔτε ἐβράδυνε οὐδὲ κατὰ
 $\frac{1}{100}$ τοῦ δευτερολέπτου, ἢ ὅτι ἡ διάρκεια τῆς ἡμέρας δὲν με-
 τεσλήθη οὐδ' ὀπωστισῶν. Πρὸς τούτοις ὁ ἄξων τῆς γῆς φυ-
 λάττει πάντοτε τὴν αὐτὴν θέσιν οὕτως, ὥστε οἱ πόλοι διέρ-
 χονται πάντοτε διὰ τῶν αὐτῶν σημείων τῆς ἐπιφανείας τῆς
 γῆς· καὶ ἐὰν ἐν τῷ μέλλοντι ἐξωτερικὴ τις δύναμις, π. χ. ὤ-
 θησις τις ἤθελεν ἀποκινήσει κατὰ τι τὴν θέσιν τοῦ ἄξονος, τὸ
 πεπιεσμένον τῆς γῆς σχῆμα καὶ αἰὼς ἐκ τούτου ἰδιαίξυσαι
 σχέσεις τῆς κεντρόφυγος δυνάμεως ὀφείλουσι νὰ ἐπαναφέρω-
 σιν αὐτὸν πάντοτε εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν. Ἡ γῆ λοιπὸν δὲν δύ-
 νεται νὰ φοβῆται ἐν τῷ μέλλοντι ἀπειλητικὴν μεταβολὴν
 οὔτε τῆς ἡμερησίας χρονικῆς διαρκείας οὔτε τῆς ἐνικυσίας.
 Ἐπειδὴ βεβαίως σπουδαία μεταβολὴ τῆς θέσεως τοῦ ἄξονος
 ὄφειλε νὰ ἐξασκήσῃ τὴν μεγίστην ἐπενέργειαν ὡς πρὸς τὴν
 θέσιν καὶ τὸ μέγεθος τῶν ζωνῶν καὶ νὰ τροποποιήσῃ τὰς
 τῆς θερμότητος τῆς γῆς σχέσεις εἰς βαθμὸν τοιοῦτον, ὁ ὁ-
 ποῖος διὰ τὴν ὑπαρξίν τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου ἠδύνατο νὰ ἔγῃ
 ἐπιδραβεστάτας συνεπείας. Ἐκτὸς τούτου ὅμως κατὰ τὴν
 τοιαύτην μεταβολὴν ὁ ὠκεανὸς ἠδύνατο νὰ ὑπερεκχειλίσῃ
 τὰς ἀκτὰς του καὶ νὰ προξενήσῃ νέον κατακλυσμὸν, ὅστις
 θὰ ἐπέφερε τὴν καταστροφὴν παντὸς ἐνσργάνου ὄντος. Τοὺς
 κινδύνους τούτους λοιπὸν ἡ γῆ φαίνεται, ὅτι δὲν πρέπει νὰ
 φοβῆται, καθ' ὅσον ἐφικνέεται ἀνθρώπινος ὑπολογισμὸς.

Ὁ ἐρευνητικὸς λοιπὸν τοῦ ἀνθρώπου νοῦς δὲν ἠδυνήθη νὰ
 ἀνεύρῃ ἔτι εἰς τὴν διάταξιν τοῦ συστήματος τὸν σπόρον τοῦ
 θανάτου, ἀλλ' ἀνεκάλυψεν ἐν αὐτῷ δύναμιν ζωῆς, ἡ ὁποία διὰ
 χιλιοτηρίδας ἔτι φαίνεται, ὅτι ἐξασφαλίζει τὴν ὑπαρξίν τοῦ
 ὅλου. Ἄλλ' ἄρα γε εἰς τὸ πλανητικὸν σύστημα κατὰ τὴν πα-
 ρούσῃ αὐτοῦ μορφήν καὶ κατὰ τὰς παρούσας σχέσεις ὡ-
 ρίσθη αἰδιος διάρκεια; Ἄγνοοῦμεν. Δὲν γνωρίζομεν βεβαίως
 πὸν σκοπὸν τοῦ συστήματος· οὗτος εἶναι γνωστὸς μόνον εἰς

ἐκείνον, πρὸ τοῦ ὁποίου «χίλια ἔτη ὡς ἡμέρα ἢ ἔχθες, ἥτις διήλθε».

Ἄφου ἕως βλέπομεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος καὶ ἕκαστον δη-
μικύργημα ἐπανέρχονται πάλιν εἰς τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθη-
σαν, ἀφου πρῶτον φθάσωσιν εἰς τὴν δυνατὴν βαθμίδα τῆς
ἀναπτύξεως καὶ ἐνίοτε καὶ πρότερον ἤδη, δυσκόλως δυνάμεθα
νὰ πιστεύσωμεν τὴν ἀίδιον διάρκειον τοῦ ἡμετέρου ἡλικικοῦ
συστήματος. Φαίνεται βεβαίως, ὅτι καὶ ἡ ὕλη ὑπόκειται εἰς
τὴν ὁδὸν τῆς ἀναπτύξεως, δηλ. εἰς τὴν ἐξ ἀμόρφων ρευ-
στώων ἢ ἀραιῶν ὑλῶν εἰς διαμορφώσιν εἰς σφαίρας ἢ δακτυ-
λίους μᾶλλον ἢ ἥττον στερεούς. Ἐφθασαν ἄρα γε ἤδη μέλη
τοῦ ἡμετέρου συστήματος τὸν τελικὸν σκοπὸν τῆς ἀναπτύ-
ξεύς των, Δὲν εἶναι πιθανόν. Ἄλλὰ καὶ τοιαῦται βαθμίδες
ἀναπτύξεως περιλαμβάνουσι πολλὰς χιλιετηρίδας, δυνατὸν
τέλος νὰ ἐπέλθωσι σχέσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ καλίστων ἀδύνατον
τὴν ὑπαρξίν, τούλάχιστον τοῦ ἐνοργάνου κόσμου. Ἡ ἐπιφάνεια
τῆς γῆς παρέχει βεβαίως εἰς ἡμᾶς ἐν τοῖς στρώμασιν αὐτῆς
τὴν ἐναργεστατὴν ἀπόδειξιν, ὅτι ἠφκνίσθησαν ἡδὴ ὄλαι δη-
μιουργίαι διάφοροι τῆς πρорούσης. Παντοῖαι λοιπὸν καὶ ποι-
κίλαι μετεβολαὶ εἶναι δυναταὶ διὰ τὰ ἰδιαιτέρα μέλη τοῦ
συστήματος, μὴ κινδυνευούσης ἐν τούτοις ὡς ἐκ τούτου τῆς
ὑπάρξεως τοῦ ὅλου συστήματος. Ἄλλ' ἐξωτερικαὶ δυνατὸν
νὰ ἐπέλθωσιν ἐπιδράσεις, τῶν ὁποίων ἡμεῖς νῦν ἐτι οὐδε-
μίαν αἰσθησιν ἔχομεν.

Πλανώμεθα μετὰ τοῦ ἡμετέρου ἡλίου εἰς ἀκαταμετρή-
τους καὶ ἀγνώστους χώρους τοῦ κοσμικοῦ διαστήματος. Εἰς
τούς νέους τούτους χώρους δυνατὸν νὰ εὑρίσκωνται νέα
σχέσεις, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἢ νῦν κατάστασις τῶν πραγμάτων
εἶναι ἀδύνατος. Ὁ ἥλιος προχωρεῖ πρὸς τὸ παρὸν εἰς χῶρον
τοῦ τύμπαντος πολὺ ἄνωστον· τοῦτο διὰ παντὸς ἔσται· Νῦν
οὐδεμίαν ἀναφαίνεται ἐπίδρασις τῶν μακρὰν ἡμῶν ἀπλανῶν ἀ-
σέρων ἐπὶ τῆς ἡμετέρας κοσμικῆς νήσου· τίς ἐγγυᾶται ὁμως

ὅτι δὲν θέλει συμβῆ τοῦτο ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ ὅτι οἱ δεσμοί, οἱ ὁποῖοι δεσμεύουσιν ἤδη τοὺς πλανήτας μετὰ τοῦ ἡλίου, δὲν θέλουσι λυθῆ ἢ δὲν θέλουσι τροποποιηθῆ οὕτως, ὥστε ἡ διάλυσις τῆς παρούσης τάξεως τῶν πραγμάτων καθίσταται ἀναγκαία συνέπεια;

Γνωστόν δὲ εἶναι, ὅτι ἡ κανονικὴ ἐλάττωσις τοῦ χρόνου τῆς περιφορᾶς τοῦ Ἐγκείου κομήτου κάμνει πλέον ἢ πιθανὴν τὴν ὑπαρξίν ἔρυστοῦ κωλύοντος τὴν πορείαν του καὶ πληροῦντος τὸν οὐράνιον χώρον. Ἡ ἐκ τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἔρυστοῦ τούτου προερχομένη αὔξησις τῆς ταχύτητος εἶναι κατὰ τὴν παρατήρησιν πρὸς τὸ παρὸν τὸ χιλιοστὸν τῆς παρούσης ταχύτητός του. Ἐάν ἡ μεταλλαγὴ αὕτη τῆς ταχύτητος προχωρῇ ὁμοιοτρόπως, ὁ κομήτης οὗτος θὰ ἀποκτήσῃ τὴν διπλασίαν ταχύτητα εἰς διάστημα 16000 ἐτῶν· ἡ δὲ ἀναγκαία συνέπεια θὰ ἦναι ἡ κατάπτωσις αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἡλίου. Δὲν κατώρθωσαν μὲν ν' ἀποδείξωσι διὰ τῶν καταλλήλων παρατηρήσεων μέχρι τοῦδε ὁμοίαν ἔτι ἐπίδρασιν τοῦ αἰθέρος καὶ ἐπὶ τῶν πλανητῶν· ἐάν ὅμως αὕτη ἔνεκα τῆς μεγαλειότητος καὶ στερεωτέρας μάζης τῶν πλανητῶν ἦναι διὰ τούτους ἔλως ἀβλαβῆς καὶ ἴση τῷ μηδενί, ἐπίσης δὲν δύναται νὰ ὀρισηθῇ. Καὶ μικροτάτη ὅμως ἐάν ἦναι ἡ ἐκ τοῦ αἰθέρος προερχομένη ἀντίστασις, ἄφειλε νὰ ἐπιφέρῃ ὅμοια ἀποτελέσματα, ἂν καὶ μετὰ πολλὰ ἴσως ἑξατομμύρια ἐτῶν. Ὁ κινὸς τάφρος ὄλων τῶν μελῶν τοῦ ἡμετέρου ἡλιακοῦ συστήματος θὰ ἦτο ὁ καίων κόλπος τοῦ ἡλίου, ὁ ὁποῖος ἔδωκε ποτε τὴν ὑπαρξίν εἰς αὐτούς. Καθὼς δὲ αἱ ἐκ τῆς γῆς γεννῶμεναι καὶ εἰς τὴν γῆν πάλιν ἐπανερχόμεναι ὕλαι διαμορφοῦνται εἰς νέα πλάσματα διὰ τῆς εἰς τὴν γῆν προικισθείσης δημιουργικῆς δυνάμεως, τριούτῳ τρόπῳ διὰ τῆς παντοδυνάμου χειρὸς τοῦ δημιουργοῦ ἡ ὕλη, ἡ ὁποία σήμερον ἐσφαιρωμένη εἰς τοὺς γνωστούς εἰς ἡμᾶς πλανήτας καὶ κομήτας, περιφέρεται περὶ τὸν ἥλιον, ἀφοῦ ἐκπληρῶσῃ τὸν προγεγραμμένον εἰς αὐτὴν σκοπὸν θὰ ἀποτελέσῃ νέους κόσμους, οἱ ὁ-

ποῖσι, ὡς οἱ παρόντες θὰ ἀναγγέλλωσι τὴν δόξαν του οὐ-
τως, ὥστε καὶ τότε θὰ ἰσχύη, ἔτι ὅπερ λέγει ὁ ἱερός ὑμνωδός.
«Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ
ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα».

ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΙ.

Δ΄.

ΘΕΟΦΟΜΠΟΣ

Ἦ

ΠΕΡΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ.

(Συνέχεια ἰδ. σελ. 423.)

Τοῦτο ἄγει ἡμᾶς ἀπ' εὐθείας καὶ ἀσυζητήτως εἰς τὴν τε-
τάρτην ἀπαιτήσιν: παρίστα τὰς ἱστορικὰς πράξεις ἀκριβῶς
οὕτως, ὅπως ἔχουσι διεξαχθῆ, τοῦτέστι πιστῶς καὶ ἀλη-
θῶς. Ἱστορική πίστις, ἀντικειμενικὴ ἀλήθεια, ἀποχὴ πάσης
ὑποκειμενικῆς ἀποχρώσεως, εἶναι μία τῶν μεγίστων ἀπαι-
τήσεων, ἃς ἔχομεν ν' ἀπαιτήσωμεν παρὰ τῶν διδασκάλων
τῆς Ἱστορίας. Εἶνε ἐπαχθὲς φαινόμενον, ὅταν οἱ διδάσκαλοι
ὡς πρὸς μάχην τρεφόμενοι ἀλέκτορες, καὶ πολιτικοὶ στα-
σιῶται ἐν τῇ ὀρμῇ τοῦ πάθους αὐτῶν τοσοῦτον λησμονεῦσιν
ἑαυτοῦς, ὥστε νὰ προσπαθῶσι τὸ ἱστορικὸν καλὸν διὰ τοῦ
σιάλου τῆς κακολογίας καὶ τοῦ ἐξευτελισμοῦ νὰ μολύνωσι,
καὶ ἀφ' ἐτέρου πάλιν τὸ ἱστορικὸν κακὸν νὰ περικαλύπτωσι
μὲ ἀπλογητικὰς προφάσεις, καὶ σχεδὸν νὰ τὸ ἐπαινῶσι,
καὶ οὕτως εἰς τὴν ἀλήθειαν τὸ ψεῦδος καὶ τὴν κιβδηλείαν
νὰ καταμιγνύωσι. Σφόδρα ἀπατᾶται τις, ὅταν ὑπὸ τοῦ προ-
σηλυτιστικοῦ πνεύματος τυφλούμενος νομίζῃ, ὅτι διὰ τῆς

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Μυτιλήνης

παραμορφώσεως τῶν πραγμάτων προτρέπει τοὺς ἄλλους εἰς ἀληθῆ πατριωτισμόν. Ὁ πατριωτισμὸς διὰ τὸν διδάσκαλον τῆς Ἱστορίας εἶναι τι ὄχι μόνον λίαν ὠραῖον, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀναγκαῖον. Τῶντι τί θά ἦτο διδάσκαλος τῆς Ἱστορίας ἄνευ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἀληθοῦς ἔρωτος πρὸς τὴν πατρίδα! Ἄλλ' ὅμως ὁ ἔρωσ εὖτος πολὺ ὀλίγον μὲν πρέπει νὰ θεμελιουταὶ ἐπὶ τῆς δόξης κερδηθεισῶν αἱματηρῶν μαχῶν, καὶ ἐπὶ τῆς λάμπειως ἀναδειχθεισῶν δυναστειῶν, ἀλλὰ πολὺ ὀλιγώτερον ὀφείλει νὰ ριζοῦται ἐν τῇ ἀνοήτῳ ἀπεχθείᾳ καὶ τῷ μίσει πρὸς ἄλλα ἔθνη. Τὸ σχολεῖον οὐδέποτε πρέπει νὰ ἀφαρπάζηται ὡς ὁ συρφετώδης καὶ φανατικὸς ὄχλος βαρβάρου ἔθνους, ὅστις ἐξονειδίζει καὶ ἀποστρέφεται πᾶν τὸ ξένον. Ἐν ταῖς καρδίαις μάλιστα ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων ὀφείλει ἡ συμβουλή αὕτη νὰ ρίψῃ βελθείας τὰς ρίζας τῆς, οἵτινες θέλομεν ἅπασαν τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν νὰ θεμελιώσωμεν ἐπὶ τοῦ μίσους καὶ τῆς ἀπεχθείας πρὸς λαόν, ὅστις διὰ τῶν ἀδιαφιλονεικῆτων αὐτοῦ στρατιωτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀρετῶν κατακτῆσας τὴν ἡμετέραν χώραν ἐπὶ 500 ἡδὴ ἔτη δεσπόζει αὐτῆς. Ἀνελίπτοντες πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἡμετέρων παίδων καὶ νεανίσκων τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν ὑπὸ τὴν πιστὴν καὶ ἀληθῆ αὐτῆς μορφήν θέλομεν δείξει εἰς αὐτοὺς, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν εἰς πολλὰ σφάλματα ὑποπεσόντες ἐκληροδότησαν εἰς ἡμᾶς τὴν σημερινὴν οἰκτρὰν κατάστασιν, ὅτι τὰ λάμποντα σημεῖα τῆς Ἱστορίας ἡμῶν δὲν εἶναι τὰ περισσότερα, καὶ δὲν πρέπει ἐπομένως ἐνδοξοὶ τινες σελίδες τῆς ἐθνικῆς Ἱστορίας νὰ μᾶς πληρῶσι οἰήσεως καὶ ἀλαζονείας· δὲν πρέπει τετυφωμένοι ἀπὸ ἓνα Μαραθῶνα καὶ ἐν χάνι τῆς Γραβιᾶς, οἰστροιλατούμενοι ἀπὸ τὴν ἡρωϊκὴν εἰκόνα ἐνός Λεωνίδου καὶ ἐνός Κανάρη, ἀπὸ τὴν φιλοσοφικὴν ιδέαν ἐνός Σωκράτους καὶ ἐνός Κοραῆ νὰ θεωρῶμεν μὲν ἡμᾶς αὐτοὺς ὡς τὸ ἐξοχώτερον ἐπὶ τῆς γῆς ἔθνος, πλήρεις δὲ οἰήσεως καὶ εὐφου νὰ ἀποστρεφώμεθα καὶ μισῶμεν τοὺς ἀντιπάλους ἡμῶν

αἵτινες ἐν τούτοις πρακτικώτεροι καὶ φρονιμώτεροι ἡμῶν κρατοῦσιν εἰσέτι ὑπὸ τὰς πτέρνας αὐτῶν τὸ πλεῖστον μέρος τῶν Ἑλλήνων. Δὲν πρέπει μὲ τὰς δηλητηριώδεις ταύτας ἰδέας νὰ διαστρέφωμεν εὐθύς ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας τὴν κρίσιν τοῦ Ἑλληνόπαιδος, ἀλλὰ ζωηρῶς νὰ χαράττωνται πρὸ αὐτοῦ καὶ τὰ μελανὰ σημεῖα τοῦ ἱστορικοῦ ἡμῶν βίου, νὰ δεικνύωμεν τὴν πραγματικὴν ἀξίαν τοῦ ἔθνους καὶ τὴν ἀληθοῦς κατάστασιν τῶν πραγμάτων καὶ οὕτω νὰ τῷ ἐμβάλλωμεν τὴν ἰδέαν, ὅτι διὰ τῆς ἐπιμόνου καὶ ἀνευ ἐπιδείξεως ἐργασίας καὶ αὐταπαρνήσεως θὰ ἐκτελέσωμεν τὸ μεγαλύτερον ἀνεκτέλεστον εἰσέτι μέρος τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν εὐδαιμονίας, οὐχὶ δὲ καὶ διὰ τῆς προκλήσεως ἀνωφελοῦς καὶ ἐπιτετηδευμένου μίσους ἢ καὶ ἀληθοῦς ἐχθρας κατὰ τῶν ἀντιπάλων ἡμῶν. « Ἦθελον κεντρασθῆ τὸν πατριωτισμὸν, λέγει ὁ Bentham, ἐὰν διὰ νὰ ἀγαπῶ τὴν πατρίδα μου ὤφειλον νὰ ἦμαι ἐχθρὸς τῆς ἀνθρωπότητος ». Ὀφείλομεν ἐν τῇ σχολῇ ὄχι μίσος, ἀλλὰ ἀγάπην νὰ σπεύρωμεν, ὄχι ἐχθροσύνην νὰ ἐξεγείρωμεν, ἀλλὰ εἰρήνην νὰ φυτεύωμεν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἱστορικὴν πίστιν ὁ διδάσκαλος ὀφείλει ὡς ὁ ποιητὴς νὰ ἴσταται ἐπὶ ὑψηλῆς τινος σκοπιᾶς, ἀνώτερος παντὸς πάθους καὶ πάσης μεροληψίας. Διὰ νὰ κατορθώσῃ τοῦτο πρέπει νὰ ἀποβλέπῃ κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς μόνον τὴν πιστὴν καὶ ἐξ ἀντικειμένου παράστασιν τῶν ἱστορουμένων, ὄχι εἰς τὴν Κριτικὴν τῆς Ἱστορίας. Ὅσακις δὲ νομίζει ἀναγκαῖον τοῖς παισὶ, γνώμην τινὰ νὰ ἐκφέρῃ ἐπὶ τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου προσώπου, ἢ δικαιοσύνην ἀπαιτεῖ νὰ κρίνῃ τὸ ἀναφερόμενον πρόσωπον ὑπὸ τὴν ἐποψίν καὶ τὰς σχέσεις τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, καὶ νὰ πράττῃ τοῦτο μετ' ἐκείνης τῆς προφυλάξεως καὶ φρονήσεως, ἀνευ τῆς ὁποίας γνώμη γνησία καὶ ἐπὶ τῆς ἀληθείας τελεμελιωμένη οὐδέποτε εἶναι δυνατή.

Ὅταν τόσον ἀπερισκέπτως ὁμιλῶμεν περὶ τῶν διαφορῶν ἱστορικῶν προσώπων, ὅταν διὰ μιᾶς φράσεως ἡμῶν ῥίπτω

μὲν εἰς τὸ βάραθρον τοῦ ἐξευτελισμοῦ καὶ αὐτοὺς τοὺς με-
 γάλους ἥρωας τῆς ἀνθρωπότητος, ὅταν ἐξεμῶμεν ὅσας
 καὶ ἂν θέλωμεν ὕβρεις κατὰ πάσης ἀρχῆς, ἥτις ὀλιωσθήποτε
 ἔπραξε κακόν τι εἰς τὸν λαὸν ἔστω καὶ ἐλάχιστον, τότε
 οὐδόλως πρέπει νὰ θαυμάζωμεν, ἂν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀπὸ τοὺς
 ἡμετέρους νεανίσκους λείπη ἡ ἀγάπη καὶ ἡ τιμὴ πρὸς τοὺς
 ἐμσίους των, λείπη τὸ σέβας καὶ ἡ αἰδῶς πρὸς τὴν ἐξου-
 σίαν, οὐδόλως θαυμαστόν, ἂν ἐκ τῆς τοιαύτης βλαβερᾶς
 κριτικῆς ἀναζητήσεως ἐν τῇ Ἱστορίᾳ ἐπὶ μακρὸν χρόνον οἱ
 νεανίσκοι ἡμῶν θὰ θεωρῶσι προτιμώτερον νὰ μυκτηρίζωσι
 τοὺς ἄλλους παρὰ νὰ ἀπομύττωσιν ἑαυτοὺς.—Κ. Ἀληθῶς
 ἐνταῦθα δὲν δύναται τις νὰ μὴ δικαιοῦσιν τὴν ὑμετέραν σο-
 φὴν παρατήρησιν, ἐφόσον συλλογίζεται εἰς οἶον κυκεῶνα
 ἀσυνταξίας καὶ ἰταμότητος, εἰς οἶον λαβύρινθον φιλοσχωμ-
 μοσύνης καὶ βωμολοχίας καὶ δὴ καὶ ἀναιδεΐας ἐξέπεσεν ἡ
 καθ' ἡμᾶς κοινωνία. Οὔτε ἡ παραμικρὰ ὀμιλία γίνεται με-
 ταξὺ τῶν ἀνθρώπων πάσης σχεδὸν τάξεως καὶ πάσης ἡλι-
 κίας, μάλιστα παρ' ἡμῖν τοῖς Ἑλλησι, χωρὶς νὰ παρακο-
 σμηται μὲ βωμολόχον τινὰ ἔκφρασιν μὲ ἀνήθικόν τινα ἀ-
 στειότητα. Οἱ Ἕλληνες ἡμεῖς ὅσον μικροὶ καὶ μηδαμινὸν
 εἶμεθα, τοσοῦτον ἀσυστόλως ἐκφέρομεν τὰς τολμηροτέρας
 ἰδέας περὶ παντός πράγματος καὶ ταύτας μὲ τὸν ἰταμώτερον
 τρόπον. Τοῦτο βεβαίως προέρχεται καὶ ἐξ ἐκείνου, ὅπερ ἀρ-
 τίως ἀνεφέρετε ἡμῖν, καὶ ἐκ τούτου ὅτι ἐν γένει καὶ γονεῖς
 καὶ διδάσκαλοι καθ' ἅπασαν τὴν πρὸς τὸν παῖδα ἀναστρε-
 φὴν αὐτῶν μὲ τὴν μεγαλητέραν ἀλαζονεΐαν καὶ αὐθάδειαν
 ἐκφράζονται ἀείποτε περὶ παντός καὶ προσώπου καὶ πράγ-
 ματος· τὸ δὲ χεῖριστον πάντων καὶ γελοῖον ἀληθῶς, ὅτι
 κατὰ ὀλιθεράν τινα ὑπαμοιβὴν πρὸς τοὺς παῖδας ὀμιλοῦν-
 τες καὶ οἱ γονεῖς περὶ τῶν διδασκάλων καὶ οἱ διδάσκαλοι
 περὶ τῶν γονέων μὲ τὸ αὐτὸ μέτρον μετρῶσι τὰς ἐκφράσεις
 των.—Δ. Αὐτὰ ἐν τούτοις εἶναι πράγματα, ἅπερ δὲν
 ἀγεγείρουσι τὰς κοινωνίας, ἀλλ' ἀπὸ χαμηλοτέρου εἰς χα₂

μηλότερον σημεῖον καταπτώσεως καὶ διαφθορᾶς παρασούρουσιν αὐτάς.—Θ. Ἐφθάσαμεν ἤδη εἰς τὴν πέμπτην ἀπαίτησιν, ἣν ἀπαιτοῦμεν παρὰ τοῦ διδασκάλου τῆς Ἱστορίας· ἡ ἀπαίτησις αὕτη εἶναι ἡ ὑψίστη ἀπασῶν καὶ εἶναι ἡ ἐξῆς: Διηγοῦ ἐποπτευτικῶς. Ἄνευ αἰσθητοποιητικῆς διδασκαλίας ὁ παῖς οὔτε κατανοεῖ καλῶς τὴν Ἱστορίαν οὔτε ἐνδιαφέρον αἰσθάνεται δι' αὐτήν. Μόνον ὅταν ὁ διδάσκαλος γνωρίζῃ τὰς ἱστορικὰς παραστάσεις ὑπὸ τοσοῦτον αἰσθητὴν μορφήν νὰ ζωγραφῇ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ μαθητοῦ, τὰ συμβάντα τόσον ζωηρῶς νὰ διηγῆται, «ὡς νὰ ἦτο παρῶν ἐκεῖ, ὅτε συνέβαινον», καὶ τὰ πρόσωπα αὐτὰ τοσοῦτον εἰκονικῶς καὶ χαρακτηριστικῶς νὰ παρουσιάζῃ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ παιδός, ὥστε οὐδὲν σημεῖον τοῦ ὅλου νὰ μὲνῃ ἀκατάκτητον ὑπ' αὐτοῦ, τότε μόνον ἡ Ἱστορία εἰσδύει εἰς τὴν ψυχὴν του καὶ ἔχει ἐπ' αὐτῶν ἰσχὺν καὶ διάρκειαν. Ἡ αἰσθητοποίησις ἐνταῦθα εἶναι διπλῆ, ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ. Ἐκείνη ἀσχολεῖται εἰς τὰς ἐξωτερικὰς πράξεις καὶ παραστάσεις (εἰς τὴν ὕλην τῆς Ἱστορίας), αὕτη εἰς τὰς πνευματικὰς κινήσεις, τὰς ὁρμὰς, τὰ πάθη, τοὺς στοχασμοὺς, τὰς αἰτίας κτλ. (εἰς τὸ πνεῦμα τῆς Ἱστορίας). Ἡ πρώτη δὲν πρέπει νὰ υπερθαυμάζῃται, ἀπ' ἐναντίας ἡ δευτέρα ἔχει μεγίστην σπουδαιότητα.—Κ. Καὶ δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν μερικώτερα τινὰ νὰ ἀκούσωμεν ἐπὶ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας;—Θ. Τὰ μερικώτερα ταῦτα δύνανται νὰ ἦναι τὰ ἐξῆς: Ἐν τῷ Δημοτικῷ σχολείῳ ἡ Ἱστορία ἀρμόζει μᾶλλον νὰ διδάσκηται βιογραφικῶς. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει προηγεῖται βεβαίως ἡ περιγραφὴ τοῦ τόπου, τοῦ χρόνου καὶ τῶν περιστάσεων, ἐν οἷς ἐγεννήθη καὶ ἐζῆσε τὸ ἱστορούμενον πρόσωπον, κατόπιν ἔπεται ἡ διήγησις τῶν πράξεων αὐτοῦ ὑποδεικνυομένου πάντοτε καὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου τῷ ἐνεργειῶν αὐτοῦ ἐπὶ καλοῦ ἱστορικοῦ χάρτου, Ἐνταῦθα συμβάλλουσι τυχὸν σωζόμενα μνημεῖα τῆς Καλλιτεχνίας, εἰκόνες, ἀγάλματα κτλ. καλοὶ ἱστορικοὶ πίνα-

κες, ἐθνογραφικαὶ παραστάσεις, λαμπρὰ ἱστορικὰ ποιήματα καὶ ἄσματα κτλ. Τελευταία δὲ πρέπει νὰ ἔρχεται κατ' ἐμὴν ἰδέαν ἡ ἀπεικόνισις τοῦ προσώπου, ἢτοι τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτοῦ, τοῦ ἀναστήματος, τοῦ βλέμματος, βαδίσματος κτλ. "Ὅχι ὡς τινες νὰ προηγήται" τοῦτο τῶν ἄλλων, διότι ἡ παράστασις αὕτη τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς τοῦ ἰσορουμένου ἀνδρός παρατηρῆται, ὅτι ἔχει τὴν μεγίστην σημασίαν καὶ κάμνει τὴν καλλίστην ἐντύπωσιν, ὅταν ἤδη ὁ μαθητὴς διὰ τῆς ζωηρᾶς ἀφηγήσεως τῶν πράξεων καὶ ἐν γένει τοῦ βίου ἐκείνου συλλάβει ἤδη ἐν ἐκυτῶ τὴν περὶ αὐτοῦ ἰδέαν, καὶ τείνη μόνος νὰ πλάσῃ ἐν τῇ φαντασίᾳ αὐτοῦ τὸν ἄνδρα. Ἢδη περὶ τῆς ἐσωτερικῆς αἰσθητοποιήσεως. Τοσοῦτον αὕτη εἶναι σπουδαιότερα τῆς πρώτης, ὅσον τὸ πνεῦμα εἶναι ἀνώτερον τοῦ σώματος. Ἐνταῦθα ἐκφαίνεται ἡ πνευματικὴ κατάστασις τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ δρώντων προσώπων, ὁ χαρακτήρ αὐτῶν, αἱ ὁρμαὶ, ἡ διάνοια, καὶ ἐν τοῖς πράγμασι τὰ ἀληθῆ αἷτια καὶ ἀποτελέσματα αὐτῶν, τέλος ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἠθικὴ τῆς ἱστορίας. Ἐνταῦθα ὀφείλει τὸ πνεῦμα (τῆς ἱστορίας) διὰ τοῦ πνεύματος (τοῦ διδασκάλου) πρὸς τὸ πνεῦμα (τοῦ παιδός) νὰ ὁμιλή. Ζήτημα ὅπερ τότε μόνον δύναται νὰ ἐκτελέσῃ ὁ διδάσκαλος, ὅταν αὐτὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἱστορίας ἔχει συλλάβῃ ἐν ἑαυτῷ πλήρες καὶ καθαρὸν, κέκτηται δὲ καὶ τὸ πλεονέκτημα νὰ ἦναι ὁ διερμηνευτὴς μεταξὺ πνεύματος καὶ πνεύματος. Ἐνταῦθα κεῖται τὸ σημεῖον, καθ' ὃ ὁ διδάσκαλος δύναται τὰς ψυχολογικὰς αὐτοῦ γνώσεις πρακτικῶς νὰ χρησιμοποιήσῃ, ἀλλ' ἐνταῦθα ἐπίσης ἀναφαίνεται καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ προσέξωμεν νὰ μὴ ἀρχίσωμεν τὴν πνευματικωτέραν ταύτην ἐργασίαν, πρὶν ἢ τὸ παιδικὸν βλέμμα ἀνοιχθῇ διὰ τὰς πνευματικὰς σχέσεις. Περὶ τῆς ἀνάγκης ταύτης σαφῶς ἀποφαίνεται καὶ ὁ Beneke λέγων. « Ἡ ἱστορία εἶναι σπουδὴ λίαν κατάλληλος διὰ τοὺς ἄνδρας, ὀλιγώτερον διὰ τοὺς νεανίσκους καὶ ἐλάχιστα διὰ τοὺς παῖδας ».

Ἐνταῦθα προσκολλᾶται καὶ ἑτέρα τις ἀπαίτησις, νὰ μὴ προσφέρωμεν δηλαδὴ εἰς τὸν μαθητὴν ὕλην, ἥτις δι' αὐτὸν κεῖται πολὺ ὑψηλὰ, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν δύναται νὰ διαθέσῃ ἑαυτὸν ζωηρῶς καὶ μεθ' ὅλης τῆς ψυχῆς.

Ταῦτα εἶναι ὅσα ἀπαιτοῦνται νὰ ὑπάρχωσιν ἀπὸ μέρους τοῦ διδασκάλου, ἀπὸ μέρους δὲ τοῦ μαθητοῦ ἀπαιτεῖται πρῶτον ἀναδιήγησις τις τοῦ ἱστορηθέντος κατὰ ὠρισμένα τεμάχια γινομένη ὑπὸ τῶν δυνατωτέρων μαθητῶν κατ' ἀρχάς, εἰς ἃς δὲν θὰ λείπωσι καὶ υποβοηθητικαὶ τινες ἐρωτήσεις ἐκ μέρους τοῦ διδασκάλου. Ἀλλὰ περὶ τούτου μὲν καὶ περὶ τῶν διαφορῶν μεθόδων καθ' ἃς δύναται νὰ παραδίδῆται ἡ Ἱστορία ἐν τῷ Δημοτικῷ σχολείῳ δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ἐν καιρῷ εὐθέτῳ, καταστρέφομεν δὲ ἐνταῦθα τὸν λόγον, ἵνα μὴ ἡ ἐξακλουθήσις ἐπὶ τριούτου ὄχι τέσον τερπνεῦς ζητήματος ἐπενέγκῃ ἡμῖν κόρον καὶ δυσαρέσκειαν.

ΠΕΡΙ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ἮΤΟΙ

ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ.

Ἐκθέσαντες (Τεῦχος Θ'. σελ. 326) δόξας τινὰς ἀστρονομικὰς περὶ κομητῶν, καὶ λόγον ἐν παρόδῳ ποιήσαντες περὶ καταστροφῆς Γῆς καὶ λοιπῶν οὐρανίων σωμάτων, εἰμεθα σήμερον ἠναγκασμένοι (ἴδε Τεῦχος Ι'. σελ. 383) νὰ διεξέλθωμεν κεφαλαιωδῶς τὸ περὶ καθολικῆς Οἰκονομίας ἤτοι Προνοίας τοῦ Κόσμου.

Κατὰ τὴν ὀργανικὴν λεγομένην θεωρίαν τῆς Φύσεως ἡ πραγματικὴ τοῦ Κόσμου ἀρχὴ (ἧς ἡ ἐκ τῆς ἀπολύτου ἡμετέρας

ἔξελυσις προϋποθέτει βούλησιν, ἐπομένως τὴν ὑπαρξίν πνευματικῷ τινος ἀπολύτου ὄντος, τοῦ (θεοῦ) εἶνε μία, κοσμογονικὴ οὐσία λεγομένη ἢ χάρις, ἥτοι μίγμα τι συγκεχυμένον ἐκ δύο ἢ πλείονων ἴσως στοιχείων, ἀλλὰ κατὰ φυσικὴν ἀνάγκην μίγμα τι ἐκ στοιχείων ἀντιθέτων, καὶ διὰ τοῦτο διχαζομένη εἰς δύο ἀντίθετα κοσμογονικὰ στοιχεῖα, παριστανόμενα ὡς ἀντίθετα διὰ τοῦ + καὶ, —, καὶ συγκείμενα ἐκάτερον ἐξ ἀπέριων ἀτόμων, ἅτινα ἐξελλόντα ἐκ τῆς ἡρεμίας ἤρχισαν νὰ κινῶνται, καὶ τὰ μὲν ὀμορειδῆ νὰ ἀπωθῶνται, τὰ δὲ ἑτεροειδῆ νὰ ἔλλωνται, χωρὶς ὅμως νὰ γείνη ἐντελής ἔνωσις τῶν ἑτεροειδῶν ἀτόμων, διότι ἡ τοιαύτη ἔνωσις ἄγει εἰς τὸ μηδὲν, ἀλλὰ τις ἐν λόγῳ τινι ἔνωσις, ἐξ ἧς ὁ αἰθέρ.

Τὰ μόρια τοῦ αἰθέρος, ἐκ δύο ἑτεροειδῶν ἀτόμων ἀποτελούμενα, ἄλλα μὲν εἶνε θετικὰ, ὡς ὑπερτεροῦντος ἐν αὐτοῖς τοῦ θετικοῦ στοιχείου, καὶ ἄλλα ἀρνητικὰ, ὡς ὑπερτεροῦντος ἐν αὐτοῖς τοῦ ἀρνητικοῦ στοιχείου, ἐπομένως ὠθούμενα ἢ ἐλκόμενα πρὸς αἰθέρου κινήσεις, αἵτινες καλοῦνται ἠλεκτρισμός, μαγνητισμός, φῶς, θερμότης, ἢ χημισμός, κατὰ τὴν πρὸς ἔνωσιν τῶν ἀντιθέτων τάσιν, διεύθυνσιν, ταχύτητα, ἢ βραδύτητα.

Μόρια δὲ τοῦ αἰθέρος ἐν συνόλῳ ἀντιθετιζόμενα πρὸς ἄλλα μόρια ἐν συνόλῳ, καὶ μετὰ μείζονος ὀρμῆς ἐπ' ἀλληλα ἐπιβρέοντα, ἔτεινον πρὸς νέαν ἔνωσιν, καὶ οὕτω παρήχθησαν βαμμηδὸν οὐσίαι ἀερώδεις καὶ σώματα ἀτμοειδῆ, εἶα τὰ διάφορα αἲρια καὶ οἱ κομηῆται.

Ἐκ μερῶν τῶν ἀτμοειδῶν τούτων οὐσιῶν διὰ νέας ἐξ ἀντιθετισμοῦ ἐνώσεως παρήχθησαν οἱ πλανῆται καὶ τὰ λοιπὰ οὐράνια σώματα.

Παρατρέχοντες τὴν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦ ἀντιθετισμοῦ καὶ κατὰ ἀνωῦταν ὀντολογικὴν κλίμακα περαιτέρω μόρφωσιν τῆς λειπῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἀνοργάνου καὶ ὀργανικῆς φύσεως, ὡς καὶ τὰ περὶ χώρου καὶ χρόνου, καὶ τῆς καταμετρήσεως αὐτῶν ἀστρονομικῶς, σημειοῦμεν μόνον ὅτι διὰ τοῦ

γενικῶ ἔρει «ἀντιθετισμοῦ» ἐννοοῦνται περιληπτικῶς κινήσεις καὶ ἀκινήσια, θέρμανσις καὶ ψύξις, καὶ οἱ ἀρμόδιοι ἐκάστοτε ἀντίθετοι ἔροι οἱ ἀναλυτικώτερον ἐκφραζόμενοι εἰς τὰς περὶ Φυσικῆ ἢ Ἡθικῶ Κόσμου Πραγματείας.

Ἐκτενεστέρα δέ τις σκέψις ἐπὶ τῆς Φύσεως κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην πείθει ἡμᾶς περὶ τῶν ἐξῆς πορισμάτων.

I. Ὅτι ἡ κοσμογονικὴ οὐσία δὲν εἶνε μὲν πνεῦμα ἢ ὕλη, εἶνε ὁμως δυνάμει καὶ πνεῦμα καὶ ὕλη.

II. Ὅτι ἡ κοσμογονικὴ οὐσία ὑπόκειται εἰς εἶδός τι μεταμορφώσεως.

III. Ὅτι πᾶσα μεταγενεστέρα μεταμόρφωσις περιέχει τὰς ιδιότητας τῆς ἀμέσως προηγουμένης πλέον μιᾶ. Πᾶν λοιπὸν πρᾶγμα εἶνε ἡ περίληψις τῶν πρὸ αὐτοῦ πλέον μιᾶ ιδιότητι. Τὸ μέχρι χθὲς γενόμενον ὑπάρχει ἐν τῷ σήμερον γιγνομένῳ, τὸ σήμερον ἐν τῷ αὔριον, καὶ οὕτω καθεξῆς.

IV. Ὅτι πᾶσα μεταγενεστέρα μεταμόρφωσις εἶνε τελειότερα τῆς ἀμέσως προηγουμένης· οἱ κομηῆται εἶνε τελειότεροι τοῦ αἰθέρος, οἱ πλανῆται καὶ οἱ ἥλιοι τελειότεροι τῶν κομητῶν, τὰ ὑγρά τελειότερα τῶν ἀερίων, τὰ ὀρυκτὰ τελειότερα ὡς πρὸς τὰ ὑγρά, τὰ φυτὰ ὡς πρὸς τὰ ὀρυκτὰ, τὰ ζῶα ὡς πρὸς τὰ φυτὰ. Ἡ ἄλλως εἰπεῖν, οἱ κομηῆται εἶνε τὸ συμπλήρωμα τοῦ αἰθέρος, οἱ πλανῆται καὶ οἱ ἥλιοι τὸ συμπλήρωμα τῶν κομητῶν, καὶ οὕτω καθεξῆς.

V. Ὅτι ἐνθα ἀνάγκη τις φυσικὴ, ἐνταῦθα καὶ τὸ ἐκπληροῦν αὐτὴν· παρὰ τῷ κομητῇ ὁ αἰθέρ, παρὰ τῷ ἡλίῳ ὁ κομηῆτης, παρὰ τῷ πλανῆτῃ ὁ ἥλιος, παρὰ τῷ φυτῷ τὸ ὀρυκτὸν παρὰ τῷ ζῳῷ τὸ φυτὸν, παρὰ τῇ πείνῃ ἢ τροφῇ, παρὰ τῷ πόνῳ ἢ θεραπείᾳ, παρὰ τῇ πληγῇ τὸ βάλαμον.

VI. Ὅτι ἀπὸ τῆς πρώτης βαθμίδος τῶν ἐν τῷ Κόσμῳ μέχρι τῆς ἀνωτάτης ὑπάρχει ὁ λεγόμενος ἀντιθετισμός· + καὶ —, πνεῦμα καὶ ὕλη, θετικὸς καὶ ἀρνητικὸς ἤλεκτρισμός, φῶς καὶ σκότος, γένεσις καὶ φθορὰ, γέννησις καὶ θάνατος, ἄρρεν

και θήλυ, ἐνέργεια και πάθος, ἀλήθεια και ψεύδος, ζωὴ ἠθι-
κὴ και ζωὴ ὕλική, κ.τ.λ.

VII. "Οτι ἐν τῇ ὄντολογικῇ κλίμακι ὑπάρχει ἡ πρὸς ἀλλη-
λα ἀναγκαίῃρ τινι βαθμῶ ἕλξις τῶν διαφόρων ὄντων, ἀμοιβαί-
της και ἀφομοιώσις. Τὰ λείψανα τῶν ζῶων ὡς τις χυμὸς
τρέφουσι ἀλλὰ ζῶα, τὰ φυτὰ και τὰ ὄρυκτά· τὰ φυτὰ τρέ-
φουσι τὰ ζῶα· τὰ λείψανα τῶν φυτῶν τρέφουσι ἀλλὰ φυτὰ
και τὰ ὄρυκτά· τὰ ὄρυκτά τρέφουσι τὰ τε φυτὰ και τὰ ζῶα· ὁ
αἰθὴρ τρέφει κατ' ἀναλογίαν εἰπεῖν τοὺς κομήτας· οἱ κομήται
τὸν ἥλιον και τοὺς πλανήτας.

VIII. "Οτι τὰ κατώτερα ὄντα τρέφουσι μὲν τὰ ἀνώτερα,
ἀλλὰ τὰ ἀνώτερα, ἵνα θρέψωσι τὰ κατώτερα ἢ τὰ ὁμοειδῆ
αὐτῶν, πρέπει νὰ καταστραφῶσι· π. χ. ὁ αἰθὴρ τρέφει ἦτοι
συντελεῖ εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ κομήτου, ἀλλ' ὁ κομήτης,
ἵνα θρέψῃ ἦτοι ἀποδώσῃ τὴν ὕλην του εἰς τὸν αἰθέρα, πρέπει
νὰ καταστραφῇ.

Αὕτη εἶνε ἡ τάξις καθ' ἣν συνενδύονται και διοργανοῦνται τὰ
ἐν τῷ Κόσμῳ.

Τούτων οὕτω διωρισμένων, ὅπως τὰ κατώτερα ὄντα συνεισ-
φέρουσιν εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν ἀνωτέρων, οὕτω τὰ ἀνώ-
τερα καταστρεφόμενα μετασφαιροῦνται εἰς τὰ κατώτερα. Ὁ
ἄνθρωπος π. χ. ἀποθνήσκων δὲν μηδενίζεται, ἀλλ' ἡ μὲν λο-
γικὴ αὐτοῦ ψυχὴ, ὡς περιέχουσα σπέρμα ἀνωτέρας ζωῆς,
ἀποχωρίζεται τοῦ ὕλικου σώματος ἵνα μεταφυτευθῇ, τὸ δὲ
ὕλικόν σῶμα μετασφαιροῦται εἰς τὰ κατώτερα ὄντα, ἐξ ὧν
πρόεκυψεν.

"Ὅπως ὁ αἰθὴρ συνετέλεσεν εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν κο-
μητῶν, οἱ κομήται εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν πλανητῶν και
λοιπῶν ἀστέρων, οὕτως οἱ ἀστέρες καταστρεφόμενοι θέλουσι
μετασφαιροῦσθαι εἰς τὸ ἐξ οὗ πρόεκυψαν· οὕτω λοιπὸν και
ἡ Γῆ καταστρεφόμενη θέλει μετασφαιροῦσθαι εἰς δύο κομή-
τας, και οἱ κομήται εἰς αἰθέρα.

Εἷς και ὁ αὐτὸς νόμος ὑφίσταται εἰς ἅλα τὰ ἐν τῷ Κό-
σμῳ, και οὗτος εἶνε ὁ νόμος τῆς ἕλξεως.

Καὶ ὅπως περαδεχόμεθα τὴν γένεσιν καὶ διάπλασιν νέων οὐρανόων σωματίων (θεβχίως ἐκ τοῦ αἰθέρος ἢ ἐκ *πλανωμένων λευάνων* [Τεῦχος Η. σελ. 288.] ἄλλων οὐρανόων, σωματίων) πρέπει νὰ περαδεχώμεθα καὶ τὴν καταστροφὴν αὐτῶν. *Ἄ.Ι.Ι' ὅ,τι βλέπομεν περὶ ἡμᾶς ἔχει ἀρχὴν καὶ τέλος. ὦμως ἀνούμενοι εἰς τὸν οὐράνιον ὕψος, καὶ ἐξετάζοντες τὴν μεταβολὴν τῶν κοσμικῶν σωματίων, μιταίως ἀναζητοῦμεν τέλος, ἄρα καὶ ἀρχήν; Ἄλλ' ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Τότε λοιπὸν διὰ μὲν τὰ περὶ ἡμᾶς ὄντα, δηλ. τὰ ἐν τῇ Γῆ, θέλομεν δοξάζει ἀρχὴν καὶ τέλος, περὶ δὲ τοῦ Παντός μόνον ἀρχὴν μὲ μικρὰς τινας ἀμφιβολίας ἢ διαταγμῶς περὶ τῆς μερικῆς ἢ καθόλου καταστροφῆς καὶ ἀναγεώσεως αὐτοῦ.*

Τῶν μικρῶν τούτων ἀμφιβολιῶν καὶ διαταγμῶν ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ πνεύματι τὴν ἐξέγερσιν θεωροῦντες ὡς τὸ πρῶτον θῆμα πρὸς τὴν περαδοχὴν τῆς τοῦ Παντός καταστροφῆς καὶ ἀναγεώσεως, ἐπιπροσθέτομεν τὰ ἐξῆς δύο κοσμολογικὰ ἀξιώματα.

Πᾶν ὅ,τι δὲν ἔχει ἀρχὴν δὲν ἔχει οὔτε τέλος (ὁ Θεός).
Καὶ πᾶν ὅ,τι ἔχει ἀρχὴν ἔχει καὶ τέλος (ὁ Κόσμος).

Λέγοντες δὲ τέλος ἢ καταστροφὴν, ἐννοοῦμεν καταστροφὴν σχήματος καὶ οὐχὶ οὐσίας, μεταμόρφωσιν καὶ οὐχὶ ἐξόντωσιν.

Σῶμά τι «φθείρεται, σήπεται, ἀποθνήσκει, καταστρέφεται» σημαίνει κοσμολογικῶς «παρίσταται ὑπὸ ἄλλο σχῆμα, ὑπὸ ἄλλον τύπον.»

Ὁ Κόσμος λοιπὸν εἶνε ἀκατάπαυστος σχημάτων μεταβολή, ἢ ἀδιέκοπος μεταμόρφωσις.

Οὐδεμίαν ὅμως καταστροφὴν ὑπὸ τοῦ διαταράχτου αἰθέρος, οὐδεὶς φόβος ἢ κίνδυνος ἐκ τῆς συγκρούσεως κομήτου τινος μετὰ τῶν ἄλλων ἀστέρων, οὐδεμίαν διατάραξιν τῆς ἀμοιβαίας τῶν ἀστέρων ἑλξεως, ἐπομένως οὐδὲ ἀνατροπὴν αὐτῶν, ὡς γίνεται δῆλον καὶ ἐκ τῶν χρόνων τῶν περιφορῶν των, εἴτινες εἶνε ποσὰ ὑπερβατά. Ἄλλὰ καὶ τὰ ἐν τῇ

Γῆ καὶ οἱ κομηῆται καὶ οἱ πλανῆται καὶ πᾶν ἐν γένει σῶμα φέροι ἐν ἑαυτῷ τὸ σπέρμα τοῦ ἀλλέθρου (οὐχὶ ἐκ τῶν κοσμικῶν σωμάτων μόνον οἱ κομηῆται), ὡς φέροι ἐν ἑαυτῷ καὶ τὸ σπέρμα τῆς ζωῆς. Πᾶν ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἄλλου (καὶ ὁ Κόσμος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοῦ Θεοῦ), ἢ πᾶν ὅ,τι δὲν εἶνε ἐντελῶς ὅ,τι ὀφείλει νὰ ᾔησ, ἀλλὰ περιέχει τι ἐν ἑαυτῷ ἀπλῶς δυνατὸν, μὴπω ἐν ἐνεργείᾳ ὄν, τὸ τοιοῦτον εἶνε μεταβλητόν. Καὶ τοιοῦτος εἶνε ὁ Κόσμος.

Ὁ κομηῆτης συγκεείμενος ἐκ νεφελώδους ὕλης, πρὸς τὸν πυρῆνα αὐτοῦ ἤττον ἀραιῶς καὶ πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν μάλλον ἀραιῶς, θέλει καταστραφῆ δι' ἐξατμίσεως. Ὁ πλανήτης, ἀντιστρόφου σχηματισμοῦ, συγκεείμενος κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν ἐξ ὕλης στερεᾶς καὶ ψυχρᾶς, περικλειοῦσης πρὸς τὸ κέντρον ὕλης ἀτμώδεις καὶ πυριγενεῖς, θέλει καταστραφῆ διὰ διαρρήξεως ἀναλόγως καὶ τὰ λοιπὰ οὐράνια σῶματα.

Καὶ καθ' ἣν σειρὰν ὑποτίθεται ἡ καταστροφή, πρῶτον τῶν δορυφόρων, ἔπειτα τῶν πλανητῶν, καὶ οὕτω καθεξῆς, οὐδεμία ἄμεσος συγκαταστροφή ὅλου τοῦ κόσμου. Ἐὰν π. χ. πρὸ τῆς Γῆς καταστραφῆ ἡ σελήνη αὐτῆς, οὐδεμία διατάραξις τῆς Γῆς ἐν ταῖς πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀστέρας καὶ ἰδίως πρὸς τὸν ἥλιον σχέσεσιν αὐτῆς, διότι ἡ σελήνη ἐν τῷ ἀκείρῳ χώρῳ εἶνε ἀφανὲς καὶ μικρὸν σῶμα, ὡς ὁ σκόληξ ἐπὶ τῆς Γῆς, τὸν ὅποιον ἡμεῖς, χωρὶς νὰ βλέπωμεν, καταπατῶμεν διὰ τῶν ποδῶν μας, ἢ μᾶλλον εἶνε ἐν σημείῳ· διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐὰν ἡ Γῆ ἢ ὁ Ζεὺς ἢ ὁ Κρόνος καταστραφῆ πρὸ τῶν ἄλλων πλανητῶν καὶ πρὸ τοῦ ἡλίου οὐδεμία διατάραξις τῶν λοιπῶν πλανητῶν καὶ τοῦ ἡλίου εἰς τὰς ἀμοιβαίας αὐτῶν σχέσεις. Τὸ μέγεθος λοιπὸν δὲν δόταται νὰ ὑπερασπίσῃ ἀπὸ τῆς παρτοδυναμίας τῶν ἀρχικῶν δυνάμεων τὰ οὐράνια σῶματα, ἐπειδὴ εἰς ἡμᾶς μόνον φαίνεται ὑπερφυεῖς.

Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ὑποτιθεμένην διαδοχικὴν σειρὰν γινομένης τῆς καταστροφῆς, ἡ τελεία καταστροφή τοῦ ἀκείρου Κόσμου, ἥτοι ἡ ἐπάνυδις αὐτοῦ εἰς τὴν πρώτην κοσμογονικὴν

ουσίαν, θέλει συμπληρωθῆ εἰς τὸν ἄπειρον χρόνον, ἤτοι οὐδέποτε, καὶ κατὰ μείζονα λόγον οὐδέποτε, καὶ ὅσον ἡ φθορὰ συμπληροῦται διὰ τῆς γενέσεως, ὁ θάνατος διὰ τῆς γεννήσεως.

Προσέτι ἡ καταστροφή ἢ ἡ διάλυσις ἐνὸς οὐρανίου σώματος θέλει γίνεσθαι ἡρέμα καὶ κατὰ μίχρον, ὡς συμβαίνει εἰς ὄλην τὴν περικυκλοῦσαν ἡμᾶς φύσιν, ὅτε ἀποθνήσκει τὸν φυσικὸν αὐτῆς καὶ οὐχὶ τὸν κατὰ συμβεβηκὸς θάνατον· θέλει προηγηθῆ ἐπὶ τοῦ οὐρανίου σώματος ἀναλόγως τῇ βαθμιαίᾳ ἐλαττώσει τῆς ἐγκλιτικῆς αὐτοῦ κινήσεως βαθμιαία φύξις μέχρις ἀφορήτου βαθμοῦ, καὶ ἀπονέκρωσις τις τῆς ὀργανικῆς φύσεως, ὥστε διὰ τοὺς κατοικουμένους ἀστέρας μικρὰ ἴσως ποσότης ζῶν καὶ ἀνθρώπων θέλει ὑποστῆ τὴν καταστροφήν. Ἄλλως δὲ θέλουσι διέλθει καὶ τὰ οὐράνια σώματα τὰς φάσεις καὶ τὰς ἡλικίας τῆς ζωῆς αὐτῶν, θέλουσι φθάσει καὶ αὐτὰ εἰς τὸ τέλος τοῦ βίου αὐτῶν. Ἐπομένως οὔτε μάλα ἐκ τοῦ συσταθῆν, οὔτε ὑπονομευτικὰς ἐκ τοῦ ἀφανοῦς ἀνατροπὰς τῶν οὐρανίων σωμάτων θέλομεν ἔχει, οὔτε ἄρα τηλεβόλων τοῦ Κρούπ γενήσεται ἀνάγκη οὔτε δυναμίτιδος.

Ὅτι βλέπομεν εἰς τὰ ἡμέτερα ἀνθρώπινα οἰκοδομήματα, τοῦτο συμβαίνει εἰς ὄλον τὸν Κόσμον ἐν γενεῖ. Οὐδαμοῦ ὑπάρχει ἐξαιρέσις ἀπὸ τῶν νόμων τῆς φύσεως. Ὁ θεάνθρωπος Ἰησοῦς (Terminus per quem) ὑπήκουσεν ὡς ἄνθρωπος εἰς τοὺς νόμους τῆς φύσεως, καὶ τοι μετὰ μεγάλης λύπης καὶ ἀδημονίας ἤρχετο πρὸς τὸν Πάτερα (Terminum ex quo) εἰ δυνατόν παρελθεῖν ἀπ' αὐτοῦ τὸ ποτήριον τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς. Ἄλλ' ἐν τῷ θανάτῳ ἢ Ἀνάστασις, ἐν τῇ φθορᾷ ἢ αἰωνιότης.

Οὐδένα δὲ λόγον ἔχομεν νὰ παραδεχώμεθα τὴν διὰ τὸν Κόσμον καταστροφήν ἀπὸ τοῦ γηίνου σκώληκος μέχρι τοῦ κομήτου καὶ πλέον οὐ.

Καὶ ἐάν τις ἤθελε προβάλει ἡμῖν τὰς ἐξῆς ἐρωτήσεις. *Δι ἐν τῷ σὺμπαντι ἀρχικαὶ δυνάμεις θὰ σιωπῶσιν ἄρα γὰρ αἰωνίως;*

Ἄρα γε δὲν θ' ἀπαιτήσωσι καὶ αὐταὶ τὰς ἕλας, ἐκ τῶν οποίων εἶδομεν σχηματιζόμενα τὰ οὐράνια σώματα; Ἡθέλωμεν ἀπαντήσῃ εἰς μὲν τὴν πρώτην ἐρώτησιν, ὅτι αἱ ἀρχικαὶ δυνάμεις οὔτε ἐσιώπησαν οὔτε θά σιωπήτωσιν· εἰς δὲ τὴν δευτέραν, ὅτι αἱ ἕλαι ἐξ ὧν ἐσχηματίσθησαν τὰ σώματα, ἀνάγκη ν' ἀποδοθῶσιν ἔνθα ἡ ἀπαίτησις.

Περὶ δὲ τῆς ἐπιμελοῦς ἐξετάσεως τοῦ οὐρανοῦ οἰκοδομήματος, ἐφ' ὅσον διήκουσι τὰ βλέμματα ἡμῶν, παραπέμπωμεν εἰς τὸν Goethe Faust 1re partie.

Ἄρκοῦσι νομίζομεν τὰ ὀλίγα ταῦτα πρὸς δεῖξιν, ὅτι δὲν εἶνε φόβος καὶ καταστροφὴ τὸ Πᾶρ τὴν ἐν Τεύχει I. σελ. 363· ἐκληφθεῖσαν καταστροφὴν, καὶ ὅτι οὐδὲ τῆς ἐνδιαφεροῦσης ἡμᾶς Γῆς δὲν εἶνε ἀνταξίαν φόβου ἢ κατὰ κοσμολογικὴν ἔννοιαν καταστροφὴ, ἐν ἀπωτάτῳ μέλλοντι κειμένη, καὶ ἐπὶ θεωριῶν καὶ ὑποθέσεων στηριζόμενη. Ἄλλαχοῦ ἐγκρίεται ἡ ὑπὸ ἄλλας σχέσεις καὶ ἀναφορὰς τοιαύτη ἢ τοιαύτη καταστροφὴ ἡμῶν, ἧς ὀλιγορωδύντες, ὑπὸ ἀσυγγνώστου ἀκηδίας κατεχόμεθα.

Ἄν καὶ ἡ θεωρίαν, ἣν ἠκολουθήσαμεν, θεωρεῖται σήμερον ὡς ἡ πιθανότερα, μῶλα ταῦτα περὶ τῆς δεούσης ἐκτιμήσεως τῶν θεωριῶν καὶ ὑποθέσεων πρέπει νὰ ἔχωμεν πάντοτε κατὰ νοῦν ὅ, τι λέγει ὁ Laplace εἰς τὴν Οὐράνιον Μηχανικὴν του. «Τοιαύτη εἶνε ἡ ἀδυναμία τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ὥστε πολλάκις ἀναγκάζεται νὰ καταφύγῃ εἰς ὑποθέσεις, ἵνα συνδέσῃ πρὸς ἀλληλα τὰ ἐν τῷ Κόσμῳ ὄντα· μεταχειριζόμενον δὲ τὰς ὑποθέσεις ὡς ὑποθέσεις, ἀποφεύγει νὰ δώσῃ εἰς αὐτάς «πραγματικότητα, ἣν ἐνδεχόμενον καὶ μὴν ἔχωσι προσπαθεῖν ὁμῶς ἀκαταπαύστως νὰ ἐπαληθεύῃ αὐτάς, κατανατᾷ τέλος εἰς τὰς ἀληθεῖς αἰτίαι, ἢ τοῦλάχιστον εἰς τοὺς νόμους τῶν φαινομένων.»

Καταστρέφομεν δὲ καὶ τὸν λόγον εἰς τὸ σημεῖον, καὶ ὅ, προκειμένου περὶ θείας αἰνέσεως, λέγομεν ὅτι ἡ καθολίκευσις καὶ ἀπλοποίησις τῶν νόμων τῆς φύσεως ἔχει «οὐσίαν αἰνέ-

σεως» κατὰ τὸν Ψαλμωδὸν Δαβὶδ, ὡς ἐξαγγέλλουσα ἐν τῇ
συνειδήσει τοῦ ἀνθρώπου τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν μεγαλοπρέ-
πειαν τοῦ θεοῦ.

ΠΟΙΗΜΑ

Τὸ ἔαρ καὶ ὁ ἐρημίτης

Καὶ πάλιν τὸ ἔαρ παιδρὸν προσεγγίζει
νὰ ράνη μὲ ρόδα καὶ κρίνα τὴν γῆν·
καὶ πάλιν ὁ κῆμπος παντοῦ πρασινίζει,
καὶ ρεῦμα καθάριον ἀπὸ τὴν πηγὴν
κυλίων ὁ ῥύαξ γλυκὰ κελαρύζει.

Φαιδρὸν προανάκρουσμα τῆς ἀηδόνας
ἤχει ἐκεῖ κάτω, καὶ φαίνεται ὅν
τὸ λῆλον τερέτισμα τῆς χελιδόνας,
καὶ πλήθους ἐτέρων στρουθίων συγχρόνως
ὕμνούντων τὸν Πλάστην, τὸν μέγαν θεόν.

Καὶ ὑπὲρ τὰ ὕψη ἐδῶ τοῦ βουνοῦ
ἐνίστε μύρον λεπτῆς εὐωδίας
ἀνέρχεται πρὸς τοῦ γλυκοῦ οὐρανοῦ
τὸ λάμπον στερέωμα, ὡς μύρον θυσίας,
ὡς κατὸν θυμίαμα λιβανωτοῦ
εἰς δόξαν αἰώνιον τοῦ Ποιητοῦ.

Γεῦξ ἐκεῖ κάτω ἢ ἡμερος φύσις,
ἐξέρχονται δὲ σωρηδὸν νὰ θαυμάσουν
τὸ ἔαρ μικροὶ καὶ μεγάλοι ἐπίσης,

κ' εἰς θέατρον νέον τὰς πλάνους αἰσθήσεις
τερπνῶν ἀπολαύσεων νὰ ἐμβιβάσουν.

Ἐδῶ πλὴν ἀκόμη δεινῶς σκυθρωπάζει
ἀγρία ἡ φύσις· ἐδῶ κυριεύει
ὁ σχοῖνος, τὸ θύμον, καὶ μόλις ἡ γῆ
σποράδην ἀνθίστρια παρουσιάζει·
ἐδῶ παγετώδης βορρᾶς βασιλεύει,
δεινὴ ἐρημία, θανάτου σιγή.

Τὴν ἄκακον ὅμως αὐτὴν ἐρημίαν
μὲ ἕκρος ἐγὼ δὲν ἀλλάσσω τρυφήν.
Πρὸς πέλαγος κάμπων ἐγὼ οὔτε μίαν
δὲν δίδω γυμνὴν τοῦ θουνοῦ κορυφήν.
Αὐτοὶ ἐκεῖ κάτω μ' ἀπάτην καὶ δόλον
ὕφνιουσι πάντες τὸν βίον των ὄλον.

Δειλὰ ἐκεῖ θόσκουν ἐπὶ τῶν πεδίων
ἀγέλαι προβάτων, ἀγέλαι αἰγῶν·
ἐδῶ εἶν' οἱ βράχοι πελαίστρα θηρίων,
καὶ φεύγει ἡ ἔλαφος τὸν κυνηγόν.
ἐνῶ ἐκεῖ ζέφυρος πνέει τερπνός,
ἐδῶ βρέμ' ἡ θύελλα καὶ ὁ κεραυνός.

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ὁ Μωαμεθανισμὸς.

Δύω ἀδελφοί, Βολφκάγγιος καὶ Ρεϊμούνδος, ἀμφότεροι γεννηθέντες καὶ ἀνατραφέντες ἐν Γερμανίᾳ ἀποκατεστάθησαν εἰς Μελίτη διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν. Ὁ πατὴρ των πρωίμως ἤδη εἶχεν ἐπιτρέψει εἰς τὸν νεώτερον Ρεϊμούνδον νὰ καταγραφῆ εἰς τὸ τάγμα τῶν Ἰωαννιτῶν Ἰπποτῶν, ὅστις μετ' ἐνθουσιασμῶ ἔσπευσεν ὄχι μετὰ πολὺ εἰς τὴν νῆσον, ἔνθα ὑπῆρχε τὸ τάγμα, ἵνα ὑπηρετήσῃ ὡς ἱππότης αὐτοῦ. Ὁ Βολφκάγγιος ἐπειδὴ ἠγάπα σφοδρότατα τὸν ἀδελφόν του, μὴ δυνάμενος νὰ ζήσῃ μακρὰν αὐτοῦ, ἐπώλησεν ἅπαντα τὰ κτήματά του, ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τὰ πολιτιμότερα πράγματα καὶ ἠκολούθησε τὸν ἀδελφόν του εἰς Μελίτην. Ἐκεῖ ἠγόρασεν ἕτερα κτήματα, ἐνυμφεύθη, ἐγένετο πατὴρ τέκνων, καὶ συνέζη μετὰ τοῦ Ρεϊμούνδου ἐν μεγίστῃ εὐδαιμονίᾳ. Καὶ οὗτος μὲν κατεγίνετο ὡς φρόνιμος καὶ ἐργατικὸς ἀνὴρ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων του, ὁ δὲ ἀδελφὸς ἐξακολουθῶν νὰ ἐκτελῆ μετὰ ζήλου τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ τάγματος, ἐξήρχετο πολλάκις καὶ εἰς τοὺς κατὰ θάλασσαν ἀγῶνας, οὓς συχνότατα εἰς Ἰππόται ἀνελάμβανον κατὰ τῶν φοβερῶν πειρατῶν τῆς βορείου Ἀφρικῆς.

Ἐπανερχόμενος ἐκ τῶν κινδυνωδῶν μαχῶν ὁ Ρεϊμούνδος εὗρισκεν ἀνάπαυλαν καὶ ψυχαγωγίαν εἰς τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας τοῦ ἀδελφοῦ του, καὶ διηγούμενος πολλάκις τὰς διαφόρους περιπετείας τῶν μαχῶν τούτων καὶ τὰ κατορθώματα τῶν Ἰπποτῶν, ἔτερπε τοὺς περὶ αὐτόν. Συνέβαινε ἐν τούτοις πολλάκις, ἐνῶ ἐπεδείκνυε τὸ ἀτεγκτον μίσος τοῦ κατὰ τῶν ἀπίστων, καὶ ὠρρίζετο αἰφνιδίον πόλει μόν κατ' αὐτῶν, νὰ ἀντικρούῃ αὐτόν ὁ πρεσβύτερος ἀ-

δελφός και να προσπαθῆ να τον πείση, ότι ἔχει τις να μεταχειρισθῆ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τούτων τῆς ἀληθοῦς θρησκείας και ἄλλα ὄπλα πολὺ ἀποτελεσματικώτερα και λυσιτελέστερα παρὰ τὴν λόγχην και τὸ ξίφος.

Οὕτως εἶχον ζήση ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Μελίτη, ὅτε τὸ τάγμα ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ σπουδαίαν τινὰ και κρίσιμον ἐκστρατείαν κατὰ τῶν πειρατῶν, οἵτινες εἶχον ἀρπάσει παρ' αὐτοῦ πάμπολλα πλοῖα. Καὶ ὁ Ρεῖμοῦνδος ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ἀλλὰ δὲν ὑπέστρεψε πλέον. Οἱ χριστιανοὶ Ἰππόται ἐκέρδησαν μὲν πολλὰς ὠφελείας, ἀλλ' ὑπέστησαν και τινὰς ἀπωλείας, και μάλιστα τὸ πλοῖον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐμάχετο ὁ Ρεῖμοῦνδος, ἐχάθη. Αὐτόπται μάρτυρες, οἵτινες ἐκ τοῦ αὐτοῦ πλοίου διεσώθησαν ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν πειρατῶν ἐπὶ μικρᾶς λέμβου, διεβεβαίωσαν, ὅτι τὸ πλοῖον ἐκεῖνο κατελήφθη ὑπὸ τῶν ἀπίστων, ἀφοῦ ἐφονεύθησαν ἅπαντες οἱ ἐπ' αὐτοῦ εὐρισκόμενοι Ἰππόται, και ὅτι και ὁ Ρεῖμοῦνδος ἔπεσε μετ' αὐτῶν. Ἀπαρηγόρητα ἐκλαίει ὁ Βολφκάγγιος τὸν ἀγαπητὸν ἀδελφόν· ἀλλ' ὁ ρεῖμοῦνδος δὲν εἶχεν ἀποθάνῃ εἰς τὴν μάχην· σκληροτέρα τύχη ἐπερίμενεν αὐτόν. Οἱ πειραταὶ μόλις παρατήρησαν ἱκανὰ σημεῖα ζωῆς εἰς τὸν ἰσχυρῶς πληγωμένον Ἰππότην, ἔσπευσαν νὰ τὸν περιποιηθῶσιν ἐπιμελῶς και νὰ τὸν σώσωσι, διὰ νὰ τὸν ἐκθέσωσιν εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν δούλων ἐν Ἀλγερίῳ πρὸς πώλησιν. Τὸ εὐμηκες και ἰσχυρὸν σῶμά του και τὸ ὑπερήφανον ἐξωτερικὸν του εἴλκυσε πρὸς αὐτὸν πολλοὺς ἀγοραστὰς. Ἐκαστος ἐπεθύμει νὰ λάβῃ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ βασανίσῃ ἓνα ὑπερήφανον Ἰππότην ὡς δούλον, ἀλλ' οἱ πειραταὶ ἐζήτευν πολὺ μεγάλην τιμὴν δι' αὐτόν. Τέλος παρουσιάσθη νέος τις ἐπίσημος Τοῦρκος, ὁ Σιδ-Μουλέυ, και δοκιμάσας τὴν δύναμιν τῶν μελῶν τοῦ δυστυχοῦς, ὅπως δακιμάζουσι κτηνός τι πρὶν νὰ τὸ ἀγοράσωσιν, ἐμέτρησε τὸ ζητηθὲν μέγα πρῶτον. Ἐνῶ ἐμέτρα τὰ χρήματα ἔλεγεν. » Ὅφείλεις μετὰ ζήλου νὰ ἐργάζεσαι, χριστιανὲ δούλε, ἐλέγεις τί πᾶσὸν δίδω ἀνατ

σοῦ, τὸ ποσὸν τοῦτο δὲν πρέπει ἀνωφελῶς νὰ δοθῇ. Ὁ δού-
 χης Ρεῖμοῦνδος παρεδόθη εἰς τὴν διάκρισιν σκληροῦ ἐπι-
 σταίου, ὑπεβάλλετο εἰς ἐργασίας λίαν καταπονητικὰς, καὶ
 τὴν θλιβεράν ταύτην κατάστασιν ἔκαμνε δεινοτέραν καὶ
 ἢ ἀπελπισία τοῦ ὅτι ποτὲ δὲν ἔμελλε νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν ἐ-
 λευθερίαν του· διότι κατὰ τοὺς αὐστηροὺς νόμους τοῦ
 τάγματος οὐδέποτε ἠγοράζετο ἡ ἐλευθερία αἰχμαλωτι-
 σθέντος τινὸς Ἰππότου διὰ λύτρων. Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἀπαξ
 ἐπιβληθεῖσαν αὐτῷ τύχην ὑπέμενε μετὰ καρτερίας, καὶ ἐ-
 ξετέλει μετ' ἰσχύος καὶ ἀκριβείας ἀπάσας τὰς ἀνατιθεμένας
 αὐτῷ ἐργασίας, τοσοῦτον ἠύξησαν τὰς ἐργασίας αὐτοῦ διὰ νὰ
 τὸν βασανίζωσιν, ὥστε τέλος τὸν ἐγκατέλειψαν αἱ δυνάμεις.
 Ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ του ἐρρίφθη εἰς τοὺς πόδας τοῦ ὑπερηρά-
 νου Τούρκου, καὶ ἐζήτησε τὸν θάνατον. Οὗτος ὁμως πολὺ ἀ-
 πέχων τοῦ νὰ θελήτῃ νὰ χάσῃ ἓνα τοιοῦτον ἐργάτην, κα-
 τέστησεν αὐτὸν κηπουρὸν του, ἐξήρσεσεν αὐτὸν ἀπὸ τὴν ἀ-
 πάνθρωπον ἐπίβλεψιν τοῦ ἐπιστάτου, καὶ τὸν ἄφησε νὰ ἐρ-
 γάζηται ὑπὸ τὴν ἀμεσον ἐπίβλεψιν ἐκυτοῦ.

Ὁ Σίδ-Μουλέυ, μωαμεθανὸς πλήρης ζήλου, ἐζήτει πολ-
 λάκις ἀρρημὴν νὰ ἔρχεται εἰς οἰκίαν μετὰ τῶν δούλων αὐ-
 τοῦ, ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ προσηλύτῃ νὰ προσελύθῃ
 αὐτοῦ εἰς τὴν θρησκείαν του, μετεχειρίζετο δὲ πρὸς τοῦ-
 το πάντα τὰ μέσα τῆς πειθοῦς καὶ τῆς βίας, ὑποσχέσεις, ἀπει-
 λὰς καὶ τὰ τοιαῦτα. Εἶχε δὲ κατορθώσει τοῦτο εἰς τινὰς
 τῶν δούλων του, οἵτινες ἀθροῆ χαρὰς ἔχοντες δὲν ἠ-
 δύναντο νὰ ὑποφέρωσι μετὰ φρονίμου ὑπομονῆς τὸν ἐπαχθῆ
 ζυγὸν τῆς δουλείας πρὸς δόξαν τῆς πίστεως αὐτῶν. Μικρό-
 ψυχοι καὶ ἐλαφρόνοιοι οὗτοι ἠρνήθησαν τὴν πίστιν αὐτῶν,
 καὶ διὰ τῆς πράξεώς των ταύτης ἐκέρδησαν ἄλλίαν τινὰ ἐλευ-
 θερίαν, καὶ ἀπέκτησαν καὶ μικρόλογόν τινα περιουσίαν. Ὁ Ρε-
 μοῦνδος ἀπεναντίας ἔμεινεν ἀδιάρητος. « Εἶμι χριστιανὸς Ἰπ-
 πότης, ἔλεγε πάντοτε, καὶ θὰ μείνω τοιοῦτος καὶ ὡς δού-
 λος μέχρι τοῦ θανάτου μου· δύνασθε νὰ ἀφαιρέσητε τὸν ζυγόν

ρὸν ἀπὸ τοῦ στήθους μου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς καρδίας μου οὐδέποτε δύνασθε νὰ ἐκσπάσητε αὐτόνα. Ὁ Μουλεύ ἠγανάκτει κατὰ τοῦ ἀκάμπτου χαρακτήρου τοῦ δούλου του, σηνησθάνετο ὅμως τὸν ἠρωϊσμόν τῆς τοιαύτης ἀποφάσεως, καὶ ἐπειδὴ ὁ Ῥεϊμοῦνδος ἐξετέλει μετ' ἐπιστασίας ὅλα του τὰ καθήκοντα ἐκέρδησε κατ' ὀλίγον ὀλοτελῶς τὴν εὐνοϊαν τοῦ κυρίου του. Πολλὰ τοιουτοτρόπως διέρρευσαν ἔτη, καθ' ἃ ὁ εὐγενὴς Ἰππότης ὑπέμεινε τὴν τύχην του ὡς γενναῖος ἀνὴρ καὶ ὡς χριστιανός.

Ἐσπέραν τινὰ ὁ Ῥεϊμοῦνδος εὐρίσκετο εἰς ἀπομεμακρυσμένον τι διαμέρισμα τοῦ κήπου καὶ ἐπότιζε τὰ ὠραῖά του ἀνθη, τοὺς πιστοὺς τούτους καὶ σιωπηλοὺς συντρόφους τῶν θλίψεών του. Ὅχι μακρὰν αὐτοῦ, ἐν τῷ μέσῳ μικροῦ τεχνητοῦ δάσους ἐξ ὠραίων καὶ παντοειδῶν δένδρων, ἠγείρετο περικαλλῆς ἐξοχικὸς οἰκίσκος, τὸ ἀγαπητὸν ἐνδιαίτημα τοῦ κυρίου του. Ἐνῶ ἐκεῖ ὁ Ἰππότης ἐσκέπτετο πλήρης μελαγχολίας τὴν πατρίδα αὐτοῦ, τὸν ἀγαπητὸν ἀδελφόν του, καὶ τὰ νεαρὰ καὶ προσφιλῆ αὐτοῦ τέκνα, ἀκούει αἰφνης ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ ἐξοχικοῦ οἰκίσκου μέγαν θόρυβον καὶ μανιώδεις κραυγὰς. Τρέχει πρὸς τὸν οἰκίσκον καὶ θέαμα φοβερόν παρουσιάσθη πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του. Ὁ Σιδ-Μουλεύ ἔκειτο χαμαὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀνοσπετραμμένος, καὶ ἱκανὰ ἶχνη αἵματος ἐφαίνοντο περὶ αὐτόν· πολλοὶ ἐκ τῶν δούλων του συνεκράτουν αὐτὸν ἰσχυρῶς, καὶ εἰς ἐξωμότης πατῶν ἐπὶ τοῦ στήθους αὐτοῦ προσεπάθει νὰ τὸν στραγγάλισῃ. Ὁ Ῥεϊμοῦνδος ἐννόησε τί συμβαίνει. «Ὅπισω προδόται! ἐφώναξεν, ὄρμῶν κατ' αὐτῶν, καὶ διὰ μιᾶς πληγῆς ἔρριψε κατὰ γῆς τὸν ἐξωμέτην μὲ τὴν βαρεϊανν δικελλαν, ἣν ἐκράτει.» Φύγετε κακοῦργοι! ἀνέκραξε μετὰ φοβερᾶς φωνῆς, μὲ προσοσίαν καὶ φόνον θέλετε νὰ ἀγοράσετε τὴν ἐλευθερίαν σας! «Ταῦτα λέγων καὶ κτυπῶν καὶ ὠθῶν τοὺς ἐκπλαγέντας καὶ τρέμοντας φονεῖς ἐξεδίωξεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ οἰκίσκου. Ὁ Μουλεύ ἐν τούτοις λαβὼν τὰς δεούσας περιποιήσεις τοῦ

Ἴππότου ἐπανήλθεν εἰς ἑαυτόν, περιεΐδε τὰ περίξ, εἶδε τὸν εἰς τὰ αἵματά του πλέοντα καὶ ψυχorroραῶντα ἐξωμότην, κατενόησε τὴν ἡρώϊκὴν πράξιν τοῦ γενναίου ἀνδρός, καὶ μετὰ δυσκολίας ἀνορθωθείς ἐρρίφθη εἰς τὸ στῆθος τοῦ ὑπηρέτου του μετὰ δακρύων λέγων τὰ ἐξῆς. » Ὡ σὺ μεγαλόψυχε ἄνερ, σὺ εἶσαι ὁ σωτὴρ τῆς ζωῆς μου. Ἄλλ' ὁ Ῥεῖμουῦνδος ἐδέχθη τὴν ἔκφρασιν ταύτην τῆς εὐγνωμοσύνης, τὸν ἐπαινον τοῦτον μεθ' ὑπερηφανίας καὶ ψυχρότητος, καὶ ἀπήντησε πρὸς τὸν κύριόν του. » Ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης προθύμως ἤθελον πολεμήσει κατὰ σοῦ, ἀλλὰ κατὰ τῆς προδοσίας καὶ τοῦ δόλου ὁ χριστιανὸς Ἴππότης προστατεύει καὶ αὐτὸν τὸν ἐχθρόν του. »

Εἰς τὸν Μουλεύ ἡ εὐγενὴς καὶ μεγαλόψυχος πράξις τοῦ Ῥεῖμουῦνδος ἔκαμε βαθυτάτην ἐντύπωσιν. Παρέλαβεν αὐτὸν εἰς τὸ μέγαρόν του, καὶ κατὰ μὲν τῶν δολοφόνων του ὠρκίσθη σκληρὰν ἐκδίκησιν, πρὸς δὲ τὸν ἥρωα ἀποτεινόμενος μετὰ συγκινήσεως εἶπε. » Μεγαλόψυχε Ἴππόττα, καὶ ἄλλοτε ἐξετίμησα τὴν εὐγένειαν τοῦ χαρακτῆρός σου, ἤδη ὁμως ὀφείλεις νὰ ἀνταμειφθῆς διὰ τὰ γενναῖά σου αἰσθήματα. εἶσαι ὁ σωτὴρ τῆς ζωῆς μου, θὰ μένης πλησίον μου, καὶ θὰ ἀπολαμβάνης μετ' ἐμοῦ ἅπασαν τὴν περιουσίαν μου. Ἐπανελθὼν ὁμως εἰς τὴν ἀρχικὴν καὶ παντοτεινὴν αὐτοῦ πρόθεσιν, καὶ νομίζων μεγάλην ἀπώλειαν νὰ στερῆται ἡ ἀληθὴς κατ' αὐτὸν θρησκεία ἓνα τοιοῦτον ἄνδρα, ἤρχισε νὰ παρακαλῆ αὐτὸν νὰ γίνῃ μωαμεθανός. Τὸν ἔδειξεν ἅπαντας τοὺς θησχυρούς του, καὶ περιέγραψε διὰ ζωηρῶν χρωμάτων τὴν τερπνὴν καὶ εὐδαίμονα ζωὴν, ἣν θὰ ἔζη μαζὺ του, καὶ τῷ προσέθηκε τέλος. » Σὺ δίδω εἰς σὺζυγον τὴν μικρὰν καὶ προσφιλή μου θυγατέρα, καὶ μέλλεις σὺ νὰ ἦσαι τὸ καύχημα καὶ ἡ χαρὰ τοῦ βίου μου. » Εἰς μάτην τὰ πάντα ὁ Ῥεῖμουῦνδος ἀπήντησε μετὰ σοβαρότητος. » Σὺ πρῶτος ὦ Μουλεύ, σὺ δόλως πλέον θὰ με ἐξετίμας, οὐδεμίαν ἐμπιστοσύνην θὰ εἶχαις πρὸς ἐμὲ, ἂν θέλων νὰ ἐκτελέσω τὴν ἐπιθυμίαν σου, ἀ-

πηρνούμην τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων μου. Παρατήρησον αὐ-
τοὺς τοὺς ἀθλίους ἐξωμότας, οἵτινες ἤθελον νὰ σοῦ ἀφαιρέ-
σωσι τὴν ζωὴν· σὺ ἐπίστευες, ὅτι ἐνίκησας αὐτούς, ἀλλὰ ἔλαβες
σκληρὰν πείραν διὰ τοῦ κινδύνου τῆς ζωῆς σου, ὅτι ἐκεῖνος
ὅστις ἀρνεῖται τὸ ἱερώτατον ἐπὶ γῆς πρᾶγμα, τὴν θρη-
σκείαν του, τὰ πάντα περιφρονεῖ καὶ τὰ πάντα δύναται νὰ
πράξῃ».

Ὅτε ὁμως ὁ Μουλεύ ὡσεὶ αἰσχυνόμενος καὶ τεθλιμμένος
ἐστάθη ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ ἐξώρκισεν αὐτὸν νὰ ζητήσῃ ὅ,τι
ἤθελεν, ἔδωκε δὲ ἔνορκον ὑπόσχεσιν ἐν ὀνόματι τοῦ Προ-
φήτου, ὅτι θὰ ἐκτελέσῃ ὅ,τι καὶ ἂν ζητήσῃ, ὅτε πλήρης
ἐκπλήξεως ἤκουσε παρὰ τοῦ Ρεῖμοῦνδου νὰ ζητῇ τὸ ἔλεος
καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν δολοφόνων ἐκείνων συνωμοτῶν, τῶν
ὁποίων ἤδη εἶχεν ἀποφασισθῆ ὁ μετὰ βασάνων θάνατος.» Ὑ-
ψισε θεὸς, ἀνεφώνησεν ὁ Τοῦρκος! μοὶ ζητεῖς πρᾶγμα τωόντι
δύσκολον δι' ἐμέ, ἐν τούτοις τὴν ἰδίχην σου ἐλευθερίαν δὲν ζη-
τεῖς· ἀλλὰ τέλος δὲν θὰ φανῶ κατώτερός σου εἰς τὴν γενναιοψυ-
χίαν, σοὶ χαρίζω τὴν ζωὴν τῶν ἀθλίων τούτων, ἀλλὰ καὶ σὺ ἔσο
ἐλεύθερος· ἐκεῖνο ὅπερ ὡς ἐκ τῆς ὑπερηφανίας σου δὲν μοὶ
ἐζήτησας, σοὶ τὸ δωρῶ ἐγὼ ὁ ἴδιος· λάβε ἐπίσης ἐκ τῶν θη-
σαυρῶν μου, ὅσους θέλεις, ὕπαγε εἰς τὴν πατρίδα σου καὶ ἐνθυ-
μοῦ τὸν εὐγνώμονα Σιδ-Μουλεύ». Ὁ Ρεῖμοῦνδος χωρὶς νὰ
λάβῃ ἄλλο παρὰ μόνον τὸ ἔνδυμα τῆς δουλείας του πρὸς ἐν-
θύμησιν, καὶ τοὺς ὀκτῶ ἐκεῖνους τοὺς ἐλευθερωθέντας ὑπὸ
τοῦ Τοῦρκου, μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας κατέπλευσεν εἰς τὴν
Μελίτην.

Τίς δύναται νὰ περιγράψῃ τὴν χαρὰν καὶ συγκίνησιν τοῦ
ἀδελφοῦ του, ὅτε εἶδεν αἴφνης εἰσερχόμενον εἰς τὸν οἶκον
τὸν νομιζόμενον νεκρὸν Ρεῖμοῦνδον! τίς δύναται νὰ παρα-
στήσῃ τὰ δάκρυα καὶ τοὺς λυγμούς εἰς ἀέπλεον ἅπανα ἡ οἰκο-
γένεια, ὅτε ὁ μὲν Βολφκάγγιος ἐκράτει εἰς τὰς ἀγκάλας τὸν ἀ-
δελφὸν του, τὰ δὲ τέχνα του καὶ ἅπανα ἡ οἰκογένεια περιέσφιγγ-
γεν αὐτὸν καὶ τὰ μικρότερα ἀκόμη κλαίοντα κατεφίλουν τὰς

χειράς του! Τέλος ὁ Ἰππότης ὤφειλε νὰ διηγηθῆ τὰ συμβάντα του· ὅτε δὲ ἐτελείωσεν, ὕψωσεν ὁ Βαλφγκάγγιος τὰς χειράς του πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ ἀνεφώνησε. » Μακάριοι οἱ πεποιθότες ἐπὶ Κύριον· ἡ ἀρετὴ ἑνὸς χριστιανεῦ ὑπερνεκῶ πολλὰς βασάνους καὶ ταλαιπωρίας, πολὰ ὄπλα. Ἡ ἐπιστροφή τοῦ Ἰππότου καὶ αἱ τύχαι αὐτοῦ ἐπροξένησαν πολλὴν αἴσθησιν εἰς ἅπασαν τὴν νῆσον, καὶ μάλιστα εἰς τὸ τάγμα. Πρὸ πάντων εἰ ἐκτὼ ἐκεῖνοι ἐλευθερωθέντες δὲν ἔπαυσαν διηγούμενοι τὰ πάντα νὰ ἐκθειάζωσι τὴν καρτερίαν, γενναιότητα καὶ μεγαλοφυχίαν τοῦ ἥρωος· ἀνῆλθεν εἰς τὰ ὕψιστα ἀξιώματα, καὶ ἀπελάμβανε μεγίστην τιμὴν. Παρῆλθον ἔτη τινά. Ὁ ἀγὼν πρὸς τοὺς ἀπίστους ἐξηκολούθει· ἀλλὰ τὸν Ῥεῖμοῦνδον ἐκράτει εἰς τὴν νῆσον τὸ μέγα ἀξίωμα, ὅπερ εἶχεν ἐν τῷ τάγματι. Συνέβη ποτὲ ναυμαχία τις ἐκ τῶν συνήθων, καθ' ἣν οἱ Ἰππόται ἐνίκησαν κατὰ κράτος τοὺς πειρατάς, συνέλαβον δὲ καὶ πολλοὺς αἰχμαλώτους, οὓς ἐκόμιταν ἐπὶ δύο πλοίων εἰς τὸν λιμένα τῆς Μελίτης. Διὰ νὰ γείνη θριαμβευτικὴ ἢ προσαγωγὴ τῶν αἰχμαλώτων, διέταξεν ὁ μέγας Μάγιστρος, νὰ συναθροισθῶσιν ὅλοι οἱ Ἰππόται ὡς ἐν παρατάξει ἔμπροσθεν τοῦ παλατίου αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀλαλαγμῶν τοῦ λαοῦ νὰ ὀδηγήσῃ τὸς ἀπίστους ἐκεῖ, διὰ νὰ ἐκτεθῶσιν εἰς τὴν χλεύην καὶ τὸν ἐμπαιγμὸν ἀπάντων. Ὁ Ῥεῖμοῦνδος ἴσατο παρὰ τὸν μέγαν μάγιστρον ἕνεκα τοῦ ἀξιώματός του· αἴφνης ἐνῶ παρετῆρε, τοὺς αἰχμαλώτους, τὰ βλέμματά του πίπτουσι ἐπὶ λιάν γνωστοῦ προσώπου. Ὁ Σιδ-Μουλέυ ὑπῆρχε μεταξύ τῶν αἰχμαλώτων. Ὁ ὑπερήφανος Τοῦρκος καταβαλλόμενος ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ δυστυχήματός του, ἴσατο κάτω νενευκῶς, καὶ ἐν ἐτόλμῃ νὰ ἐγείρῃ ὑψηλὰ τὰ βλέμματά του. Ὁ Ῥεῖμοῦνδος ἀμέσως προσκαλεῖ τὸν ἀδελφὸν του, τῷ ὁμιλεῖ εἰς τὸ εὖς, τῷ ἐξηγεῖται τὰ πάντα, καὶ λέγει ὅτι ἀνάγκη νὰ ἀγροάσωσι τὸν αἰχμάλωτον ἐκεῖνον, ἔστω καὶ εἰς ὅποιανδήποτε τιμὴν.

Μὴ με ἀγροάξεις ἀνωφελῶς, εἶπεν ὀλοζονικῶς ὁ Τοῦρκος, ὅτι ὁ Βαλφγκάγγιος ἐρέτρει τὰ χρήματα θεία· δὲν θὰ εὕρησ

ἐν ἐμοὶ οὔτε φιλόπενον, οὔτε εὐπειθῆ δεδόνον· ἡ καταγωγὴ μου εἶναι πολὺ ἀνωτέρα, ἢ ὥστε νὰ ἔχω διδαχθῆ ἀμφοτέρα ταῦτα ἐκ νεαρᾶς μου ἡλικίας.» Ἐν τούτοις τώρα θὰ τὰ διδαχθῆς, ἀπήντησεν ὁ Βολφκάγγιος· μειδιῶν· ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ, ἔχομεν ἴσως ἰσχυρότερα μέσα, ἢ σεῖς, εἰς τὸ νὰ ἐξαναγκάζωμεν τοὺς δούλους εἰς ταῦτα.»

Ὁ αἰχμάλωτος ὠδηγήθη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Βολφκαγγίου· ἐκεῖ τῷ προσεφέρθη κατάλληλον εἶκημα, τῷ ἀφῆρσαν τὰ δεσμά, τοῦ ἐθεράπευσαν τὰς πληγὰς, ἃς εἶχε λάβει ἐν τῇ μάχῃ, καὶ ἐν γένει περιποιήθησαν αὐτὸν φιλικώτατα. Οἱ μικροὶ ἐγγυνοὶ τοῦ Βολφκαγγίου ἔφερον πρὸς αὐτὸν ὀπώρας καὶ ἄνθη. Μετὰ πολλὰς ἡμέρας εἰσέρχεται πρῶταν τινὰ ὁ Βολφκάγγιος εἰς τὸ δωμάτιόν του, καὶ λέγει πρὸς αὐτὸν. »Ἐπανεκτίσας τὰς δυνάμεις σου, εἶσαι εἰς πλήρη ὑγείαν, ἀκολούθει μοι λιπὸν, θὰ ὑπάγωμεν νὰ ἐργασθῶμεν«. Προθύμως ὑπήκουσεν ὁ Μουλέυ. Ἐφερὲν αὐτὸν εἰς τερπνὴν τινα ἐξοχὴν, ὅπου εἰργάζοντο μετὰ προθυμίας πληθὸς τι ἐργατῶν. Οὐδεὶς αὐτῶν ὑπῆρχεν εἰς τὰ δεσμά, οὐδεὶς ἀπάνθρωπος ἐπιστάτης ἐκίνει ἐνταῦθα τὴν μάστιγα, ἅπαντες μετὰ φαιδρότητος καὶ ἀσμάτων ἐξετέλουν τὰς ἐργασίας τῶν.» Θέλεις νὰ με βοηθήσης νὰ δέσωμεν ταύτας τὰς κληματίδας, καὶ νὰ συναξῶμεν τὰς ὠρίμους ταύτας σταφυλάς; «εἶπεν ὁ Βολφ. με γλυκὺν τρόπον πρὸς τὸν Μουλέυ. Οὗτος ἔσπευσεν ἀμέσως νὰ πράξῃ τοῦτο, καὶ μετ' εὐχαριστήσεως εἰργάζετο με τὸν κύριόν του. Ἀφοῦ δὲ τὴν μεσημβρίαν ἀνεπαύθησαν ὀλίγον, καὶ ἐπανελάβον τὴν ἐργασίαν, τὸ ἑσπέρας εἶπε πρὸς αὐτόν. »Ἐπειδὴ προθύμως καὶ φιλοπόνως με ἐβοήθησας εἰς τὴν ἐργασίαν, ὀφείλεις καὶ νὰ ἀπολαύσης μετ' ἐμοῦ τὴν ἀμοιβὴν τῶν κόπων σου«, καὶ ἀφεῦ ἔλαβον ἰκανὴν ἀναψυχὴν αὐτοὶ τε καὶ ὁμοῦ ἅπανα ἡ πολυμελὴς οἰκογένεια, θεώμενοι ἀπὸ ὠραίας τινός θέσεως τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ ἀνέπνευσαν τὴν θαλάσσιον αὔραν, ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν οἰκίαν, ἐδείπνησαν, ἠθύθησαν ὅλοι ὁμοῦ, διάφορα σινομιλοῦντες πρὸς ἀλλήλους,

καὶ κατόπιν ἐκοιμήθησαν. Ταῦτα ἐπὶ πολλὰς ἤδη ἡμέρας ἐπανελαμβάνοντο. Τὸν Σιδ-Μουλεύ ἤρχισε νὰ κατακυριεύῃ αἰσθημά τι ἀγνώστου εἰς αὐτὸν ἡδονῆς. Ἡ ζωὴ ἐν τῷ μέτρῳ τῆς εὐγενεῖς καὶ εὐσεβοῦς ἐκείνης οἰκογενείας τῷ ἐφαίνετο ὡς ζωὴ ἐντὸς τοῦ παραδείσου. Ἡ ἡμερότης τῶν περὶ αὐτὸν προσώπων, ἡ τάξις καὶ ἡ εὐπρέπεια ἐν τῷ οἴκῳ, ἡ χαρὰ ἢ πανταχοῦ ἐπιλάμπουσα, ἡ κατάλληλος καὶ οὐδόλως καταναγκαστικὴ ἐργασία, καὶ ἐν γένει ὁ εὐδαίμων οὗτος βίος εἴλκυε καὶ ἐμάγευεν αὐτὸν τοσοῦτον, ὥστε πολὺ ἀπέιχε τοῦ νὰ ἐνθυμηθῇ τοὺς οἰκείους του. Πολλάκις τὸ ἐσπέρας, ὅτε ἡ οἰκογένεια ἅπασα προσήρχετο ἐν τάξει πρὸ τῶν ἱερῶν εἰκότων, ἵνα προσευχηθῇ, αὐθόρμητος καὶ χωρὶς νὰ τὸ αἰσθάνεται ἤκολούθει αὐτοὺς εἰς τὴν προσευχὴν, καὶ ἀόρατος τέλος δύναμις προσεκόλλα αὐτὸν πρὸς τὴν προστάτιδα ἐκείνην οἰκογένειαν. Ἐν τούτοις ὁ Βολφμάγγιος ἀπέιχε παντάπασιν τοῦ νὰ τῷ ἀναφέρῃ τι ἀφ' ἑαυτοῦ του περὶ θρησκείας κατὰ προηγουμένην συνεννόησιν μετὰ τοῦ Πείμουδου. Ἀλλὰ μόνος πολλάκις ὁ Μουλεύ ἐζήτηε νὰ μάθῃ τίς εἶνε ἡ θρησκεία αὕτη ἢ πόσον ἡμερόνουσα τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων καὶ τοσοῦτον εὐδαίμονας καθιστῶσα αὐτούς. Τότε ὁ Βολφμάγγιος τῷ ἐξήγει τὰ δόγματα τοῦ χριστιανισμοῦ, τὸν βίον τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὰ θεῖα ῥήματα τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ Μουλεύ ἤκουεν αὐτὰ μετ' ἀπλησίας, καὶ ἐγεννᾶτο ἤδη ἐν αὐτῷ ἡ ἐπιθυμία νὰ συμμετάσχῃ καὶ αὐτὸς καθ' ὀλοκληρίαν τῆς ἐκ τῆς οὐρανοῦ ταύτης πίστεως προερχομένης χάριτος καὶ εὐδαιμονίας.

Ἡμέραν τινὰ μικρὸν τι κοράσιον καθήμενον πλησίον του τῷ ἐδείκνυε πλούτιμον σταυρὸν, ὃν ἐφόρει εἰς τὸν λαιμὸν του καὶ ἐδιηγείτο μετὰ χάριτος τὰ πάθη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων. Ἐξάλλως ὑπὸ σιγικινήσεως ἀνεπήδησεν ὁ Μουλεύ, ἤρπασεν τὸν σταυρὸν, ἤρχισε νὰ καταριλῇ αὐτὸν, καὶ μετὰ δακρύων νὰ λέγῃ ὑψῶν τὰ βλέμματά του πρὸς τὸν οὐρανὸν. » Ὡ σὺ αἰώνιε θεέ, ἐπίτρεψον ὥστε ἡ εἰρήνη ἧτις κατοικεῖ ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν παιδίων τούτων, νὰ εἰσελθῇ

καὶ εἰς ἐμὲ. Τότε προσῆλθεν ὁ Βολφκάγγιος. » Ἔτος ἤδη διαμέ-
νεις πλησίον μου, εἶπεν, εἶδες ἐν ποίᾳ εἰρήνῃ ζῶμεν, καὶ πῶς
μας διατάττει ἡ θρησκεία νὰ μεταχειριζώμεθα καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχ-
θρούς μας, εἶδες τὸν βίον καὶ τὰ ἔργα μιᾶς χριστιανικῆς οἰκο-
γενείας, ἥδη εἶσαι ἐλεύθερος, ἂν θέλῃς, δύνασαι νὰ ἐπιστρέ-
ψῃς εἰς τὴν πατρίδα σου. Ὅχι ἀπήντησεν ἐκεῖνος πλήρης
ἀποφάσεως καὶ ζήλου, δὲν θὰ φύγω, κρατήσατέ με, δὲν ἐπιστρέ-
φω πλέον εἰς τὸν ἔρημον ἐκεῖνον καὶ παγετώδη βίον, θέλω
νὰ γίνω χριστιανός. Ἀΐφνης τότε ἐφάνη ἐνώπιόν του ὁ
Ρεῖμοῦνδος. » Μουλεύ, φωνάζει, ἐκτείνων τοὺς βραχίονάς του
πρὸς αὐτόν. Σιδ-Μουλεύ, ἐγὼ εἶμαι ὁ Ρεῖμοῦνδος, καὶ οὗτος
εἶναι ἀδελφός μου. « Ὁ Μουλεύ κατενόησε τὰ πάντα, δὲν ἠδύ-
νατο ἐκ τῆς συκινήσεως του νὰ κρατηθῆ, ῥίπτεται εἰς τὰς ἀ-
γκάλας τοῦ Ῥεῖμοῦνδου ὀλογύζων. Ἐπὶ πολὺ ὥραν ἴσταντο ἀ-
φωνοὶ ἀμρότεροι ἐπὶ τέλους ὁ Μουλεύ σηκώσας τὴν κεφαλὴν
λέγει. » Μοῦ ἔσωτες ἄλλοτε τὴν ζωὴν, ἥδη σώσεις καὶ τὴν ψυ-
χὴν μου. Ὅχι ἐγὼ ἀπήντησεν εὐγενῶς ὁ Ρεῖμοῦνδος· ὁ Κύρι-
ος ἡμῶν, ὅσους οἶδει δύναμιν εἰς τοὺς ἀθηνεῖς, ὅσους εἶνε ἡ μό-
νη ἀλήθεια. »

ΑΝΕΚΔΟΤΑ.

Μιᾶ τῶν ἡμερῶν, καθ' ἣν Ἐρρίκος ὁ Δ΄. ἐβάδιζε τετραπο-
δητὶ φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων, τοῦ τὸν Δελφῖνα (τὸν πρεσβύτερον
υἱόν του), αἶφνης εἰσῆλθε πρέσβυς τις καὶ κατέλαβεν (ἐ-
πρόφθασεν) αὐτόν εἰς ταύτην τὴν θέσιν. Ὁ μονάρχης χω-
ρίς νὰ παραθῆ, λέγει πρὸς αὐτόν. » Κύριε πρέσβυ, ἔχετε τέ-
χνα;—Μάλιστα, Μεγαλειότατε.—Τότε λοιπὸν, εἶπεν ὁ Ἐρρί-
κος, δύνῃμαι νὰ τελειώσω τὸν γῦρον τοῦ ὄψωματός. »

Ὁ διάσημος Duval, βιβλιοθηκάρχος τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου τοῦ Α΄ ἔδιδε συχνὰ τὴν ἀπάντησιν « Δὲν εἰξεύρω » εἰς τὰς ἐρωτήσεις, τὰς ὁποίας ἀπηύθυναν πρὸς αὐτὸν περὶ διαφόρων ἐπιστημονικῶν ἀντικειμένων. — Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ, εἶπεν εἰς αὐτὸν ἀμαθής τις, σὲ πληρόνει, διὰ τὰ εἰξεύρης. — Μὲ πληρόνει δι' ὅσα εἰξεύρω, ἀπεκρίθη μετριοφρόνως ὁ σοφὸς ἀνὴρ. Ἄν ἔμως ἤθελε νὰ μὲ πληρόνη καὶ δι' ὅσα δὲν εἰξεύρω, ὅλοι οἱ ἠθσαυροὶ τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἤθελον ἀρκέσει πρὸς τοῦτο.

Οἱ κάτοικοι Γερμανικῆς τινὸς πόλεως προσήνεγκον εἰς τὸν στρατάρχην Τουραῖνον τὸ ποσὸν τριακασίων χιλιάδων φράγκων, διὰ νὰ μὴ διέλθῃ μὲ τὸν στρατὸν του διὰ τῆς χώρας των. Ὁ Τουραῖνος ἀπεκρίθη εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους. Ἐπειδὴ ἡ πόλις σας δὲν κεῖται ἐπὶ τοῦ δρόμου, τὸν ὁποῖον ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ ὁ στρατός μου, δὲν δύναμαι νὰ δεχθῶ τὸ ἀργύριον, τὸ ὁποῖον μοὶ προσφέρετέ.

Ὁ ῥάπτης Λουδοβίκου τοῦ ΙΑ΄ ἐπαρουσίασε μιᾶ τῶν ἡμερῶν εἰς τοῦτον τὸν μονάρχην μακρὸν ὑπέμνημα περιέχον σχέδιον κυβερνητικῶν μεταρρυθμίσεων Ὁ βασιλεὺς χωρὶς νὰ δεῖξῃ τὴν παραμικρὰν ἐκπληξιν λέγει εἰς ἕνα τῶν θεραπόντων του. Προσκαλέσατε γρήγορα τὸν ἀρχικαγκελάριόν μου, διὰ νὰ μοὶ πάρῃ μέτρον δι' ἕν φόρεμα, διότι ὁ ῥάπτης μου θέλει ν' ἀγαμιχθῇ εἰς τὰ πολιτικά.

ΑΙΝΙΓΜΑ.

Δὲν εἶμαι τέρας ἄνθρωπε, θὰ σοὶ φαν' ὄμως τέρας·
ὠσεῖς τὸ σῶμά μου ἀπείρους κλείει σφαίρας.

Καὶ πᾶσα μία ἐξ αὐτῶν μικρὰν βαττάζει στήλην·
εἰς στήλην καὶ τὸ σῶμά μου ἐπικουμβῆστρογγύλην.

Τύπους θαλάσσης παριστῶ, ἀπείρους πεδιάδας
καὶ ὄρη, μὰ τὴν Δήμητρα, καὶ λόφους καὶ κοιλάδας.

Περικαλλῆ μ' ἐγέννησεν ἐκ τῶν σφαιρῶν μου σφαῖρα·
ἡ καλλονή μου πλὴν πρὸς τί; ἀφ' οὗ ἔρχετ' ἡμέρα,

Καθ' ἣν βορὰ προσφέρομαι εἰς τὴν μέγιστον ὀδόντα,
τὸν πάντοτε ἐσθίοντα καὶ πάντοτε πεινῶντα;

ΓΡΙΦΟΣ.

ΛΥΣΙΣ

Τοῦ μὲν ἐν τῷ ΙΔ'. τεύχει αἰνίγματος « Ἰκαρος » τοῦ δὲ γρίφου
« Ἐνεία φασι τὰς Μούσας, ἀλ' αὖ καὶ Σαπφὼ Λεσβία ἡ δεκάτη ».

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

- Δήλωσις ἀντὶ προλόγου. Σελ. 1.
Ὅρελος ἢ ἀξία τῆς Ἱστορίας. 3.
Χαρακτηρισμὸς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. 9 καὶ 56.
Περὶ σωματικῆς ἀγωγῆς. 15, 52, 86 καὶ 183.
Διάλογοι περὶ βελτίονος συστήματος δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως.
19, 90, 172, 256, 306, 343, 375 καὶ 423.
Γεωλογικά. 23, 63, 139, 281, 383 καὶ 452.
Περιγραφή τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων πάντων τῶν ἐθνῶν τῆς ὑφη-
λίου. 27, 67, 110, 145, 186, 230, 242, 337, 370,
καὶ 417.
Διηγήματα. 37, 78, 117, 199, 275, 318, 356, 396
435 καὶ 476.
Ἄνεκδοτα. 48, 80, 120, 160, 200, 240, 279, 359 καὶ 485.
Αἰνίγματα. 48, 80, 120, 160, 200, 240, 279, 320, 360,
400, 440 καὶ 487.
Γρίφοι. 48, 80, 120, 160, 200, 240, 279, 320, 360,
400, 440 καὶ 487.
Βίοι ἐνδέξων ἀνδρῶν. 41, 107 καὶ 401.
Τὰ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησι ἄροτρα. 77.
Φιλοσοφία. 81 καὶ 372.
Ἀστρονομία. 100, 165, 326, 404 καὶ 466.
Περὶ τοῦ ἀδάμκντος Regent. 116.
Ἀρχαιολογία. 120, 201, 321 καὶ 441.
Παιδαγωγικὴ. 128, 224 καὶ 361.
Ποιήματα. 152, 192 καὶ 474.
- Επιμέλεια Κεντρικῆς Βιβλιοθήκης Μυτιλήνης

Ἐθνογραφία. 155.

Γλωσσολογία. 161.

Ἱατρική. 194, 217, 249 καὶ 294.

Ἱστορία. 207 καὶ 265.

Φυσικὴ Ἱστορία. 236, 301, 349 394.

Περὶ Γεωργίας, Βιομηχανίας καὶ οἰκιακῆς Οἰκονομίας. 241,
315, 352, καὶ 432.

Λόγος Βενιαμὶν Λεσβίου. 288 καὶ 332.

ΤΕΛΟΣ.

ΓΡΗΟΓΡΑΦΙΚΑ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Σελ. 56. σίγ. 2 ἀντί εὐαρέστων γραπτέων εὐθράστων, καὶ σίγ. 6. ἀντί διαχείρησις γραπτ. διαχείρισις.—Σελ. 136. σίγ. 19. Karl ἀντί Ksrl.—Σελ. 161. σίγ. ἀντί τὸν ἑπεῖον γραπτ. τὸ ἑπεῖον.—Σελ. 167. σίγ. 23. ἀντί κατέχει γραπτ. κατέχει, ὁ ἥλιος καὶ τοῦ τόπου, ὃν κατέχει.—Σελ. 168. σίγ. 24. ἀντί γεώκεντρον γραπτ. γεώκεντρον ἢ ἠλιόκεντρον. — Σελ. 307. σίγ. 11-12. ἀντί ἀναπαυόμενον καὶ ἀναστρέφοντα γραπτ. ἀναπαυομένῳ καὶ ἀναστρέφοντι.—Σελ. 327. σίγ. 22. ἀντί σχετικῶς ἀνάλογος γραπτ. ἀντιστρόφως ἀνάλογος καὶ σελ. 328 σίγ. 10. ἀντί τροχιάν γραπτ. τροχιάν.—Σελ. 470. σίγ. 3. ἀντί οὐρανίων, σῶμ. γραπτ. οὐρανίων σῶμ.—καὶ σίγ. ἀντί ὄμας γραπτ. ὄμως.

